

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษานี้เป็นการศึกษากระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองของนักศึกษาสายสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผ่านทางช่องทางในการสื่อสาร คืออินเทอร์เน็ตนี้ ผู้ศึกษาได้นำแนวความคิดและทฤษฎีมาเป็นกรอบในการศึกษานี้ โดยอาศัยกรอบในเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง มาเป็นกรอบหลัก ซึ่งมีแนวคิดและทฤษฎีที่อยู่ในกรอบดังนี้ คือ

- แนวคิดการกล่อมเกลາทางการเมือง
- แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมือง
- แนวคิดวัฒนธรรมทางการเมือง
- แนวคิดทัศนคติทางการเมือง
- แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

โดยแนวความคิดที่กล่าวมาข้างต้นนั้นมีความสำคัญในลักษณะกระบวนการในการเรียนรู้ทางการเมือง และนอกจากนั้นยังมีแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมือง (Political Communications) เป็นแนวคิดสำคัญที่จะเชื่อมโยงแนวความคิดย่อยในกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองดังกล่าวให้ระบบสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

2.1 กระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง (Political Learning Process)

กระบวนการ (Process) เป็นสิ่งที่เป็นรูปแบบของการกระทำที่เป็นขั้นเป็นตอน และต่อเนื่องระหว่างกันและกันซึ่งเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนต้นของกระบวนการ ย่อมจะส่งผลกระทบต่อส่วนต่อมา ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองก็เช่นเดียวกัน โดยมีแนวคิด ทฤษฎีที่อยู่ในกรอบของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองดังนี้

2.1.1 การกล่อมเกลாதองการเมือง (Political Socialization)

การกล่อมเกลาทองการเมืองเป็นการให้การเรียนรู้ทางการเมือง กล่าวคือการที่สถาบันต่างๆ ของสังคมรวมทั้งครอบครัว โรงเรียน สถาบันศาสนา สถาบันการเมือง เช่น พรรคการเมือง นโยบาย รัฐบาล ฯลฯ พยายามอบรมสั่งสอนให้สมาชิกของชุมชนการเมืองให้มีค่านิยม ทศนคติ ความจงรักภักดีต่อระบบสังคม การเมืองและเศรษฐกิจที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ เนื่องจากกระบวนการ ในการอบรมกล่อมเกลาทองการเมืองของสังคม เป็นกระบวนการที่ก่อตัวมาตั้งแต่เริ่มต้นชีวิต ทำให้ การกล่อมเกลากลายเป็นหลักประกันอันสำคัญที่จะให้สมาชิกของชุมชนการเมืองมีความภักดี ความ สำนึกใกล้เคียงกัน ทั้งนี้เพื่อให้สังคมและระบบการเมืองนั้นๆ มีความมั่นคง มิฉะนั้นจะเกิดปัญหา และความขัดแย้งหรือระส่ำระสาย ซึ่งอาจถึงขนาดที่จะทำลายระบบการเมืองทั้งหมดได้ (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2534:268-296)

ลิขิต วีรเวทิน (2526:39-40) ได้กล่าวถึงกระบวนการกล่อมเกลาทองการเมืองว่าสามารถ แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. แนวสัณผัสการเรียนรู้ (Cognitive Orientation) ได้แก่ การกล่อมเกลากหรือการให้การ เรียนรู้ที่เจตนาให้สมาชิกในชุมชนเข้าใจว่าตนเป็นใคร เช่น คนไทยอยู่ในราชอาณาจักรไทย มีพระ มหากษัตริย์เป็นประมุข เป็นประเทศที่มีเอกราชมาช้านาน มีธงชาติคือ ธงไตรรงค์ มีประเทศรูปร่าง คล้ายขวาน เป็นต้น เหล่านี้เรียกว่าให้รู้ว่ตัวเองเป็นใคร เป็นหน่วยไหนของสังคมและมีความ สัมพันธ์กับสังคมหรือรัฐอย่างไรถือเป็นการรับรู้ความเข้าใจที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง เช่นสัญลักษณ์ ทางการเมือง ระบบการเมือง บทบาทของเจ้าหน้าที่ทางการเมือง ปัจจัยนำเข้าและออกของระบบ การเมือง รู้ถึงบทบาทของตนเองในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง

2. แนวสัณผัสการสร้างควมผูกพันทางอารมณ์ (Affective Orientation) คือ กระบวนการ กล่อมเกลากหรือการให้การเรียนรู้ที่มุ่งจะสร้างควมรู้สึกผูกพันทางอารมณ์ต่อวัตถุประสงค์การเมือง เช่น ความรู้สึกผูกพันต่อธงชาติ ต่อพระมหากษัตริย์ ต่อพระบรมฉายาลักษณ์ ต่อแผ่นดินไทย มีความรู้ สึกว่าตนเป็นคนของประเทศนั้นๆ มีหน้าที่ป้องกันรักษา และอยากเห็นประเทศของตนมีความเจริญ ก้าวหน้า เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่เป็นควมรู้สึกชอบหรือแสดงควมรู้สึกไม่ชอบต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง

3. แนวสัณผัสทางการประเมินและการมีพฤติกรรม (Evaluative Orientation) คือ การตัดสินใจ มาตรฐานค่านิยมและจะมีพฤติกรรมออกมา เป็นต้นว่ เมื่อมีสงครามเกิดขึ้นจะอาสาเข้าสู้รบ ข้ำศึก เพราะรู้ว่ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศของตน (แนวสัณผัสการเรียนรู้) จะเป็นอันตราย คนรัก ชาติ (แนวสัณผัสการสร้างควมผูกพันทางอารมณ์) จึงตัดสินใจเข้าสู้รบเพื่อชาติ (แนวสัณผัสทาง

การประเมินและการมีพฤติกรรม) หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการตัดสินใจแสดงความคิดเห็นต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง การประเมินค่านี้เป็นผลมาจากการที่มีแนวโน้มเรื่องการรับรู้ความรู้สึกต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง ซึ่งนำเอาค่านิยม ข้อมูลข่าวสาร และกฎเกณฑ์บางอย่างที่ใช้วัดคุณค่าของระบบมาใช้วัดความโน้มเอียงนี้จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบของพฤติกรรมของบุคคลที่อยู่ในสังคมและกลายเป็นสิ่งที่สมาชิกส่วนใหญ่ของสังคมมีอยู่ร่วมกัน

ซึ่งจากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะเห็นว่าการกล่อมเกลางานการเมือง เป็นกระบวนการที่จะทำให้คนเราเกิดการเรียนรู้ทางการเมืองโดยการซึมซับจากทางตรงและทางอ้อม คือ ในทางตรงนั้นจะได้รับจากสื่อ ที่จะเริ่มต้นตั้งแต่ยังเด็กๆ เพื่อสั่งสมความรู้ความเข้าใจ และในทางอ้อมนั้นก็จะได้รับจากสิ่งแวดล้อม หรือสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองในแบบต่างๆตาม

2.1.2 การเรียนรู้ทางการเมือง

จุมพล หนิมพานิช (2533:262-264) ได้ทำการศึกษาเรื่องการเรียนรู้ทางการเมือง โดยการศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลในสังคมโดยมองเป็น 2 ระดับ ดังนี้

ระดับแรก เป็นการวิเคราะห์ในระดับบุคคลโดยมองว่าบุคคลได้รับความรู้ทางการเมืองได้อย่างไร

ระดับที่สอง เป็นการดูว่าภายในสังคมหนึ่งๆ บุคคลโดยส่วนใหญ่ได้ถูกอบรมขัดเกลาให้มีทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมืองในแบบใด และองค์การหรือสถาบันการอบรมใดเป็นผู้ที่มีอิทธิพลสำคัญ

การเรียนรู้ทางการเมืองนั้น ดำเนินไปในลักษณะของกระบวนการ กล่าวคือ ตลอดชีวิตของบุคคลหนึ่งๆจะต้องผ่านการเรียนรู้ทางการเมืองมาโดยตลอด และพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลก็อาจจะคงเดิมหรือเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาก็ได้ William C. Mitchell (1968:551-555, อ้างจากปึกธร สมินทรปัญญา, 2541:5) กล่าวถึงการเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการว่า ได้มีการสอนอะไร แก่ใคร โดยใคร ด้วยวิธีการอย่างไร ภายใต้สภาวะการณ์เช่นไร และในขณะเดียวกัน Dean Jaros (1973:23, อ้างจากปึกธร สมินทรปัญญา, 2541:5) ก็ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองเอาไว้ว่าประกอบด้วยใคร เรียนอะไร จากใคร ภายใต้สถานการณ์เช่นไร และมีผลออกมาอย่างไร เช่นเดียวกัน

ส่วนนักรัฐศาสตร์ไทยอย่าง กนลา สุขพานิช-จันทร์ปราบ (2527:68, อ้างจากศิริพงษ์ สุวรรณศิริ, 2538:10) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ทางการเมืองเอาไว้ว่า เป็นกระบวนการถ่ายทอดทัศนคติทางการเมืองและแนวทางการปฏิบัติกิจกรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับค่านิยม และวัฒนธรรมทางการเมือง

เมืองของสังคมไทยในขณะนั้นให้กับประชาชนทั่วไป ขณะเดียวกันก็หมายถึงการที่บิดามารดาและผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดค่านิยม (Norm) ที่ตนใช้ในการประพฤติปฏิบัติทางการเมืองและความเชื่อทางการเมืองของตน ไปสู่รุ่นลูกหลานซึ่งเรียกว่าเป็นกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมนั่นเอง และการถ่ายทอดดังกล่าวก็อาศัยหน่วยต่างๆ ในสังคม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทางการเมืองที่มากขึ้นในระดับที่แตกต่างกัน

โดยทั่วไปแล้วหน่วยการเรียนรู้ทางการเมือง (Political Learning Unit) จะหมายถึงหน่วยต่างๆ ดังต่อไปนี้คือ

1. ครอบครัว ในสังคมหนึ่งๆ ครอบครัวถือเป็นหน่วยสังคมแรกที่มนุษย์ได้สัมผัส โดยเริ่มชีวิตแรกของมนุษย์ก็เริ่มที่ครอบครัว ดังนั้น ครอบครัวจึงมีอิทธิพลต่อสมาชิกอย่างมากโดยเฉพาะบิดามารดาจะเป็นคนที่ได้รับการเชื่อถือมากที่สุด ทั้งนี้เพราะบิดามารดาเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดตัวเรามากที่สุด ตามหลักจิตวิทยาของ Sigmund Freud ได้กล่าวว่าบุพการีเป็นตัวมโนธรรมหรือ Super Ego แต่เริ่มแรก เช่น บิดามารดาที่นิยมประชาธิปไตยย่อมต้องอบรมบุตรของตนให้นิยมประชาธิปไตยไปด้วย Almond และ Powell ก็มีความเห็นในทำนองเดียวกันว่าครอบครัวเป็นตัวการในการอบรมกล่อมเกลางานทางการเมืองที่มีอิทธิพลสูง และต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนานทั้งทางตรงและทางอ้อม พรตักดิ์ ผ่องแผ้ว และสายทิพย์ สุดดิพันธ์ (2526:20) กล่าวว่าครอบครัวมีอิทธิพลต่อการอบรมกล่อมเกลางานทางการเมือง คือ มีการถ่ายทอดทางการเมืองอย่างชัดเจนซึ่งกระทำโดยบิดามารดาสนทนากับเด็กเพื่อให้เด็กเกิดความไว้วางใจทางการเมือง หรือกล่าวแนะนำว่าการเมืองใดที่อาจเป็นหรือนำอันตรายมาให้ นอกจากนี้ในครอบครัวยังมีการพูดคุยถึงปัญหาการเมือง ทำให้เกิดการเรียนรู้การเมืองและมีความผูกพันกับการเมือง และครอบครัวยังเป็นตัวการที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมืองในอนาคตของเด็กด้วยโดยเริ่มจากการสร้างความรู้สึกลำบาก ระบุนิสัยความรู้สึกลำบากของบุคคลอื่นๆ ตลอดจนแนวทางในการคาดหวังด้านอาชีพและเศรษฐกิจด้วย

จึงถือได้ว่าครอบครัวเป็นโครงสร้างอันแรกที่ทำให้มนุษย์ในสังคมได้เริ่มเรียนรู้ทางการเมือง เป็นการสร้างทัศนคติต่ออำนาจ เช่น การตัดสินใจร่วม (Collective Decision) ซึ่งมีลักษณะเป็นการใช้อำนาจหน้าที่ (Authoritative) โดยจะเริ่มตั้งแต่มนุษย์เรายังเป็นเด็กอยู่ยังไม่มีประสบการณ์การเรียนรู้ทางการเมืองเลย เมื่อเขาถูกลงโทษเนื่องจากไม่ปฏิบัติตามหรือไม่เชื่อฟัง เมื่อเขาโตขึ้นเขาก็จะได้เรียนรู้ทางการเมืองว่าสิ่งไหนก็ตามที่เป็นเรื่องไม่ถูกต้องตามกฎหมายที่ปฏิบัติกันในสังคมแล้วถ้าหากเขาไม่ปฏิบัติตาม เขาก็จะต้องถูกลงโทษด้วยเช่นเดียวกัน หรือถ้าเด็กคนไหน ถูกอบรมให้อยู่ในกรอบระเบียบอยู่ตลอดเวลา โดยที่บิดามารดาไม่ยอมให้แสดงความคิดเห็นเลย เมื่อโตขึ้นเขาก็จะกลายเป็นคนไม่กล้าแสดงความคิดเห็นในทางการเมืองแต่อย่างใด ก็เลยส่งผลให้มีพฤติกรรมยอมตามผู้ใหญ่คนอื่นมาชักนำให้เห็นคล้อยตามทางการเมืองได้ง่าย แต่ถ้าในครอบครัวใดที่เด็กมี

โอกาสพูดคุยกับบิดามารดา มีการถกเถียงปัญหาทางการเมืองก็จะทำให้เกิดรูปแบบพฤติกรรมทางการเมืองที่จะมีการแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมอันจะเป็นการพัฒนาทางการเมืองในทางที่เจริญขึ้นได้ในอนาคต (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และสายทิพย์ สุคติพันธุ์, 2526:21)

2. สถาบันการศึกษา โรงเรียนถือว่าเป็นสถาบันที่สำคัญที่มีบทบาทต่อการเรียนรู้ทางการเมืองของคนเรา ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่คนเรายังเป็นเด็ก โดยโรงเรียนจะนำหลักสูตรของวิชาต่างๆมาให้นักเรียนศึกษา หลักสูตรจึงถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่จะเป็นสิ่งที่เกื้อกูลให้เด็กได้รับการเรียนรู้ทางการเมือง อบรมกล่อมเกล่าให้เด็กได้เป็นพลเมืองดีของประเทศทำให้ประเทศมีนักการเมืองที่มีคุณภาพเข้าไปบริหารประเทศชาติให้เจริญขึ้นได้ นอกจากนี้เด็กจะได้เรียนรู้การเมืองตามหลักสูตรของโรงเรียนแล้ว เด็กยังได้รับการเรียนรู้จากพิธีการต่างๆ เช่น การเคารพธงชาติ การร้องเพลงชาติ สิ่งเหล่านี้จะมีส่วนร่วมทำให้เด็กรู้จักความรักชาติ มีความผูกพันสำนึกตัวเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของคนในชาติ ครูก็เช่นเดียวกัน เป็นบุคคลที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองตั้งแต่คนเรายังเล็กๆอยู่ โดยถือว่าครูเป็นที่เคารพรักเด็กจะเอาตัวอย่าง การแสดงออกและคำสั่งสอนของครูเป็นแนวทางปฏิบัติของตนเอง ถ้าครูมีการสอนการถ่ายทอดที่ดีให้แก่เด็กและเป็นภาพลักษณ์คุณงามความดีให้แก่เด็ก เมื่อเติบโตขึ้นก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพที่ดีตามแบบอย่างของครูที่ตนเองได้รับถ่ายทอดมา เมื่อเขาเข้าไปสู่การเมืองเขาจะเข้าไปเสริมสร้างแต่สิ่งที่ดีๆให้แก่ระบบ แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าเด็กได้รับการเรียนรู้และภาพลักษณ์ที่ไม่ดีจากครูแล้ว เมื่อโตขึ้นเขาก็จะไปสร้างปัญหาให้แก่การเมือง เข้าไปกอบโกยผลประโยชน์ให้แก่ตนเองทำให้การเมืองไม่เจริญไปในทิศทางที่ดีได้ เมื่อเด็กพ้นจากโรงเรียนก็จะเข้าสู่ระดับอุดมศึกษาก็จะเป็นแหล่งกระตุ้นให้นิสิต นักศึกษามีความกระตือรือร้นทางการเมืองอยากที่จะนำความรู้ที่ตนเองได้ร่ำเรียนมาเพื่อไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทางการเมือง อยากจะเห็นทิศทางของการเมืองเป็นไปในแนวทางที่ตนเองได้รับการสั่งสอนเรียนรู้จากโรงเรียน จากครู และจากสถาบันอุดมศึกษา (จุฬพล หนิมพานิช, 2533:276-277)

3. กลุ่มเพื่อน กลุ่มเพื่อนถือว่าเป็นมีส่วนช่วยครอบครัวยในการเรียนรู้ทางสังคมยังเป็นสังคมสมัยใหม่ด้วยแล้ว กลุ่มเพื่อนจะเข้ามาทำหน้าที่แทนบิดามารดาและครอบครัวช่วยถ่ายทอดระเบียบวิธีคุณค่าต่างๆให้ (จุฬพล หนิมพานิช, 2533:278) กลุ่มเพื่อนถือว่าเป็นกลุ่มแรกที่เด็กๆจะได้เล่นด้วยกัน มีการทำงานร่วมกัน จะมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน แต่ละกลุ่มจะมีการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดซึ่งกันและกัน ภายในกลุ่มเพื่อนเดียวกัน แต่ละคนภายในกลุ่มก็จะรับเอาแบบอย่างที่เป็นภาพจากเพื่อนคิดตัวมาจนเป็นผู้ใหญ่ ทำให้มีทัศนคติที่คล้ายคลึงตามเพื่อน และรับเอาพฤติกรรมจากเพื่อนในสมาชิกกลุ่มเดียวกัน ทำให้เกิดความสนใจทางการเมืองเบื้องต้น และจะคอยติดตามเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น (Gabriel A. Almond & G. Bingham Powell, Jr., 1984:34)

4. **กลุ่มอาชีพ** กลุ่มอาชีพจะเป็นกลุ่มใหม่ที่ทำให้เราเกิดการเรียนรู้วิธีการต่างๆทางสังคม โดยจะมีอิทธิพลทำให้คนที่เริ่มเข้ามาสู่กลุ่มอาชีพที่ตนเข้าไปร่วมด้วยนั้นปฏิบัติกันอย่างไร ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มอาชีพแพทย์ก็จะมีแบบอย่างหนึ่ง กลุ่มทนายก็จะมีแบบอย่างอีกอย่างหนึ่ง ในกรณีการเรียนรู้ทางการเมืองก็เช่นเดียวกันไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชานา กลุ่มเกษตรกร จะมีส่วนทำให้สมาชิกในกลุ่มได้เรียนรู้ หรือมีทักษะในทางการเมืองได้ เนื่องจากว่าการที่กลุ่มดังกล่าวจะได้มาซึ่งความต้องการ หรือผลประโยชน์แล้วจะต้องมีการเคลื่อนไหว ชุมนุม ประท้วง ดังนั้นสมาชิกของกลุ่มจะต้องมีการเรียนรู้ทางการเมืองในแง่ของการเคลื่อนไหวชุมนุม วิธีการใช้อำนาจต่อรองกับนายจ้าง เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือรัฐบาล กลุ่มจึงมีส่วนช่วยทำให้สมาชิกได้เกิดการเรียนรู้ทางการเมืองอีกทางหนึ่งด้วย

5. **สื่อมวลชน (Mass Media)** ถือว่าเป็นกลุ่มที่มีหน้าที่สำคัญในการนำเสนอข่าวสารและเป็นช่องทางการสื่อสารที่เสนอความคิดเห็นต่อบุคคล ทำให้บุคคลที่ได้รับข่าวสารเกิดความคิดเห็น ทศนคติ พฤติกรรม ความโน้มเอียงในทางการเมืองตามที่สื่อเสนอได้ ซึ่งนับวันสื่อมวลชนจะเข้ามา มีบทบาทต่อการเรียนรู้ทางการเมืองเพิ่มมากขึ้นทุกวัน เพราะว่าเป็นสื่อที่สามารถให้ข้อมูลได้อย่างรวดเร็วไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์หรือแม้กระทั่งเคเบิลทีวี อินเทอร์เน็ต ก็เป็นช่องทางการกระจายข่าวสารการเมืองได้เป็นอย่างดีไม่ว่าจะเป็นข่าวที่ประกอบด้วยความสำคัญๆทางการเมืองสามารถให้เกิดแก่บุคคลนั้นๆได้ (สรวิชัย ปัดไธสง, 2528:28, อ้างจากเสนห์ นนทโชติ, 2524:19) ดังนั้นสื่อมวลชนจะมีอิทธิพลต่อประชาชนพลเมืองที่จะทำให้ความเชื่อ และทัศนคติที่ดีหรือไม่ดีต่อการเรียนรู้ทางการเมืองได้ รัฐบาลจึงต้องมีส่วนทำให้สื่อมวลชนนำเสนอข่าวสารที่เป็นจริงและเป็นที่ยึดถือทางการเมืองแก่ประชาชนด้วย

6. **สถาบันการเมือง** สถาบันทางการเมือง ได้แก่พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ซึ่งกลุ่มดังกล่าวนี้นอกจากจะทำหน้าที่ในการเป็นตัวแทนของประชาชน เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์การของรัฐบาล สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในประเทศแล้วสถาบันการเมืองยังทำหน้าที่ในส่วนให้การเรียนรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนอีกทางหนึ่งด้วย โดยจะกระทำการผ่านทางข่าวสารโดยผ่านช่องทางสื่อมวลชนประเภทต่างๆ การประชุมปรึกษา การติดต่อส่วนตัว รวมถึงการดำเนินงานของพรรคการเมืองท้องถิ่น ก็จะเป็นกระบวนการของสถาบันที่มีส่วนสำคัญต่อการเรียนรู้ทางการเมืองของประชาชนด้วย (จุฬพล หนิมพานิช, 2533:279-280) นอกจากนี้ สถาบันทางการเมืองยังเป็น“สื่อ”การติดต่อระหว่างข้าราชการกับผู้ใช้อำนาจทางการเมือง เป็นตัวกลางทำให้ประชาชนได้มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองและยังสามารถทำให้ประชาชนทั่วไปให้การยอมรับและเห็นด้วยกับทัศนคติ ค่านิยม และอุดมการณ์ของพรรคการเมืองทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อมและที่สำคัญ

ยังมีบทบาทในการสร้างความโน้มเอียงที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอีกทางหนึ่ง (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และสายทิพย์ สุกดิพันธ์, 2526:23)

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นการแสดงให้เห็นว่า หน่วย (Unit) ในการเรียนรู้ทางการเมืองของประชาชนต่างๆ ทั้ง 6 หน่วยนั้น มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะบทบาทของสื่อสารมวลชนซึ่งถือเป็นหน่วยในการเรียนรู้ทางการเมืองที่มีอิทธิพลมากที่สุดแต่อดีตและปัจจุบันก็ยังคงมีบทบาทในด้านนี้อย่างมาก เช่น ข่าวสารทางการเมืองจากหนังสือพิมพ์ วิทยุ หรือโทรทัศน์ ก็ยังคงเป็นที่นิยมของประชาชนทุกระดับและอย่างยิ่งในปัจจุบันก็ได้มีการปรับปรุงรูปแบบการสื่อสารที่เป็นทางเดียวของสื่อมวลชนมาเป็นแบบสองทางโดยการรวมเอาการสื่อสารแบบเครือข่ายอย่างโทรศัพท์ มาใช้ร่วมกันกับโทรทัศน์หรือวิทยุ เพื่อให้ผู้รับสารได้มีปฏิกริยาป้อนกลับไปยังแหล่งที่ส่งสารได้ ดังจะเห็นได้จากรายการมองต่างมุม สันทนา ปัญหาบ้านเมือง ขอดคิดด้วยคน หรือกรอกรถการณ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามสภาพการณ์ของโลกในปัจจุบันกำลังจะเปลี่ยนไปจากการที่โลกได้ก้าวเข้าสู่ยุคของสังคมข่าวสาร จึงทำให้ข่าวสารข้อมูลต่างๆ มีความสำคัญต่อการดำรงชีพของคนเราอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นส่วนของสังคม เศรษฐกิจ หรือการเมืองดังคำกล่าวของอริสโตเติลที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” ดังนั้นมนุษย์ที่อยู่ในสังคมจึงต้องมีปฏิสัมพันธ์กันโดยผ่านทาง การสื่อสาร ซึ่งส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ทางสังคม เช่นเดียวกันเมื่อเกิดระบบการเมืองมนุษย์ก็ได้ใช้การสื่อสารในการเรียนรู้ทางการเมือง จึงเห็นว่าการสื่อสารมีความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง และดังที่กล่าวไปแล้วว่าสังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงจึงทำให้รูปแบบของหน่วยการสื่อสารทางการเมืองมีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยขึ้น ซึ่งจะเห็นได้จากช่องทางการสื่อสารแบบใหม่ๆ อย่างเช่น คอมพิวเตอร์ การสื่อสารผ่านใยแก้วนำแสง ISDN เคเบิล หรืออินเทอร์เน็ตซึ่งในอนาคตสิ่งเหล่านี้จะเข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญต่อชีวิตคนเรา และย่อมส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และโดยเฉพาะทางด้านการเมือง

การเรียนรู้ทางการเมือง มีรูปแบบและขั้นตอนต่างๆ ในการเรียนรู้ ซึ่งนักวิชาการต่างประเทศหลายท่านได้กล่าวไว้ อย่าง Dawson และ Prewitt (1969:63-80) ได้อธิบายถึงการเรียนรู้ทางการเมือง ไว้ในหนังสือ Political Socialization ประกอบไปด้วย 2 ลักษณะ คือ

1. การเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรง (Direct Form of Political Learning)

1.1 การเลียนแบบ

1.2 การเรียนรู้จากความคาดหวัง เป็นการเตรียมตัวเพื่อเข้าสู่บทบาทที่คาดหวัง

1.3 การให้การศึกษาทางการเมืองโดยผ่านสถาบันการศึกษา

1.4 ประสบการณ์ทางการเมือง การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เลือกลง การเสนอข้อเรียกร้อง

2. การเรียนรู้ทางการเมืองโดยทางอ้อม (Indirect Form of Political Learning)

2.1 การถ่ายทอดระหว่างบุคคล

2.2 การฝึกปฏิบัติ

2.3 การสร้างข้อสรุปทั่วไป

Hess and Thorny (1967:15, อ้างจากอรอำไพ โอศิริ, 2541:18-19) ได้แบ่งขั้นตอนการเรียนรู้ทางการเมืองไว้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นระบุองค์การทางการเมืองได้ (Identification of Political Objects) เป็นขั้นแรกที่จะเรียนรู้ว่าสถาบันหรือองค์การทางการเมืองต่างๆคืออะไร

2. ขั้นเกิดมีแนวความคิด (Conceptualization) เป็นขั้นที่มนุษย์เริ่มมีประสบการณ์มากขึ้น มนุษย์จะเริ่มมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับองค์การทางการเมืองแน่ชัดยิ่งขึ้น

3. ขั้นเข้าใจสาระความเป็นจริง (Overt Activity) เป็นขั้นที่มนุษย์มีความรู้ลึกต้องการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรง เช่น การวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของรัฐบาล การสนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้ง และการร่วมการประท้วงทางการเมือง เป็นต้น

ซึ่งจะเห็นว่าขั้นตอนดังกล่าว เราสามารถที่จะนำมาเป็นแบบสอบถามวัดระดับการเรียนรู้ทางการเมืองของประชาชนได้อีกทางหนึ่งเพื่อเป็นการอธิบายว่าระดับของการการเรียนรู้ทางการเมืองของบุคคลนั้นๆอยู่ในขั้นใดบ้าง

ตามที่ได้กล่าวถึงบทบาท ลักษณะ และขั้นตอนของหน่วยการเรียนรู้ทางการเมืองมาแล้ว ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดสิ่งที่นักรัฐศาสตร์เรียกกันว่า วัฒนธรรมทางการเมือง อันหมายถึงแบบแผนของทัศนคติของแต่ละบุคคลต่อระบบการเมืองหรือเป็นชุดของความเชื่อ อารมณ์และความรู้สึกที่จะส่งผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองในระบบการเมืองนั้นๆ ตามมา

2.1.3 วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture)

วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองซึ่งถือว่าเป็นผลของการเรียนรู้และการกล่อมเกลาทางการเมือง คนเราจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นอย่างไรนั้นจะต้องดูว่าการกล่อมเกลาและเรียนรู้ทางการเมืองของคนๆนั้นเป็นอย่างไร จากหน่วยการเรียนรู้ต่างๆดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว และยักรวมถึงหน่วยการเรียนรู้ทางเครือข่ายอย่างอินเทอร์เน็ตด้วย เนื่องจากอินเทอร์เน็ตได้เข้ามามีความสำคัญในการเรียนรู้ทางการเมืองในปัจจุบันเช่นกัน

ในการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) มีผู้ที่ทำการศึกษาไว้มากแต่ที่ได้รับความนิยมรับเป็นแนวคิดที่สำคัญคือ Almond และ Verba โดยพวกเขาได้ศึกษาถึงรูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมือง และสามารถแบ่งวัฒนธรรมทางการเมืองออกได้เป็น 3 รูปแบบคือ

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ (Parochial Political Culture) หมายถึง วัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่ไม่มีความรู้ทางการเมือง ความเข้าใจทางการเมืองไม่รับรู้ถึงการปฏิบัติงานขององค์กรทางการเมือง ตลอดจนไม่สนใจเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองด้วย

2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject Political Culture) หมายถึง วัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองที่ยอมรับอำนาจรัฐและได้ปฏิบัติตามกฎข้อบังคับที่เกิดจากการตัดสินใจของรัฐ โดยไม่สนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองแต่อย่างใด

3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (Participate Political Culture) หมายถึง วัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลในสังคมที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองและรับรู้ว่าคุณเองมีความสามารถที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง

โดยวัฒนธรรมทางการเมืองทั้ง 3 แบบนี้ เป็นลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองที่บริสุทธิ์ กล่าวคือ โครงสร้างทางการเมืองนั้นเข้ากันได้ดีกับวัฒนธรรมการเมืองในสังคม เมื่อวัฒนธรรมเปลี่ยนอย่างรวดเร็วจนโครงสร้างทางการเมืองไม่สามารถที่จะปรับตัวได้ทัน การรวมเข้ากันของโครงสร้างทางการเมืองและวัฒนธรรมทางการเมืองจึงไม่สมบูรณ์ ทำให้เกิดลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสมโดยสามารถแบ่งได้อีก 3 ประเภทคือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบผสมไพร่ฟ้า (Parochial – Subject Political Culture) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมการมีส่วนร่วม (Subject – Participate Political Culture) และวัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบผสมการมีส่วนร่วม (Parochial– Participate Political Culture)

นอกจากนี้ Almond และ Verba ยังได้ศึกษาวิจัยวัฒนธรรมทางการเมืองเรื่อง “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบอารยชน” หรือ แบบพลเมืองดีโดยมีความเห็นว่า Civic Culture ไม่ใช่เป็นเพียงวัฒนธรรมที่ประชาชนพลเมืองเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเท่านั้น พลเมืองที่มีวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตย นอกจากจะมีความสนใจและกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองแล้ว ความสนใจและการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองต้องอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและผล (Rational) ไม่ใช่เป็นไปตามพิธีการที่จำเป็นต้องปฏิบัติหรือเป็นไปตามอารมณ์ที่มีอคติ ซึ่งทั้งสองท่านนี้ได้กำหนดไว้ว่า ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมืองดี เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างลักษณะของวัฒนธรรมที่มีสมรรถนะทางการเมืองกับลักษณะของวัฒนธรรม

ธรรมที่มีสมรรถนะทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า นั่นคือ การผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมแบบผู้ที่มีบทบาทในการติดตามข่าวสารทางการเมือง นโยบายของรัฐบาล และแสดงความคิดเห็นหรือมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในทางการเมืองของรัฐบาล มีส่วนในการยื่นข้อเสนอ ข้อเสนอแนะ การเมืองต่างๆต่อหน่วยงานของรัฐ กับวัฒนธรรมแบบไพร่ฟ้าที่เมื่อมีการกำหนดนโยบายขึ้นมาแล้ว และนำมาใช้ปฏิบัติ มีการรู้จักสิทธิของตนเองภายใต้การปกครองมากกว่าการเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดกฎหมายต่างๆ เมื่อพิจารณาในแง่ของปัจเจกชนแล้ว บุคคลจะมีความเชื่อว่าตนเองมีความเป็นพลเมือง และ/หรือเป็นไพร่ฟ้าสำหรับในฐานะความมีสมรรถนะทางการเมืองแบบผู้มีส่วนร่วมในการปกครอง เขาสามารถ“รับรู้”ด้วยตนเอง สามารถ“รู้สึก”ต่อการตัดสินใจของรัฐบาล ตลอดจนการใช้สิทธิพลทางการเมือง อาทิเช่น การรวมกลุ่มเพื่อใช้พลังหรือสิทธิพลทางการเมือง ส่วนในฐานะความมีสมรรถภาพแบบไพร่ฟ้า บุคคลรับรู้ว่าคุณเองอยู่ในฐานะที่ยอมรับกฎเกณฑ์ กฎหมาย หรือการตัดสินใจในการปกครอง การบริหารงานของรัฐ โดยเขาจะมีความเชื่อว่า เขาจะได้รับการดูแลจากฝ่ายปกครองของรัฐอย่างยุติธรรม ปัญหาต่างๆของเขาจะได้รับการพิจารณาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างยุติธรรม โดยมีความเชื่อว่าฝ่ายบริหารงานของรัฐบาลจะควบคุมให้เป็นไปตามกฎหมายของบ้านเมืองด้วยเช่นกัน

2.1.4 ทักษะและการมีส่วนร่วมทางการเมือง

(Attitude and Political Participate)

ทัศนคติ หรือนักวิชาการบางท่านเรียกว่า“เจตคติ”เป็นกริยาทำที่ ความรู้สึกรวมๆของบุคคลที่เกิดจากความพร้อม หรือความโน้มเอียงของจิตใจ ซึ่งแสดงออกเพื่อโต้ตอบต่อสิ่งเร้าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยจะแสดงออกในการสนับสนุนเห็นดีเห็นชอบด้วย หรือต่อต้านไม่เห็นดีเห็นชอบด้วยก็ได้ (บุญธรรม กิจปริดาภิสุทธิ , 2527:117-118, อ้างจากเสนห์ นนทโชติ, 2524:19) ดังนั้นลักษณะโดยรวมของทัศนคติจึงเป็นนามธรรมและเป็นส่วนที่ทำให้เกิดการแสดงออกด้านการปฏิบัติ เน้นสภาพให้ทราบถึงแนวทางการตอบสนองของบุคคลต่อสิ่งเร้า ดังนั้นทัศนคติจึงเป็นสิ่งที่มิได้นำมาใช้ในการศึกษาวิจัยทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและด้านอื่นๆอีกมาก ดังนั้นการให้คำนิยามหรือความหมายของทัศนคติจึงอาจมีความหมายแตกต่างกันออกไปตามความเชื่อและแนวคิดของแต่ละกลุ่มดังต่อไปนี้

Thurstan (1967:887) ได้กล่าวถึงความหมายของทัศนคติไว้ว่า เป็นแนวโน้มเอียงที่จะแสดงออกมาว่าชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งต่างๆ เช่น จานบรรณนิยมประเพณี เชื้อชาติ และสถาบันต่างๆ เป็นต้น และ Milton Rokeach ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ทัศนคติเป็นการผสมผสานหรือการจัดระเบียบ

ของความเชื่อที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ผลรวมของความเชื่อนี้จะเป็นตัวกำหนดแนวโน้มของบุคคลในการที่จะมีปฏิกิริยาตอบสนองในลักษณะต่างๆว่าชอบหรือไม่ชอบ (ยุทพงษ์ ไซยสร, 2536:16)

โสภา ชูพิชัยกุล (2521:13) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทักษะคิดเป็นการรวมความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความเห็น และความจริง ซึ่งได้แก่ความรู้ต่างๆรวมทั้งความรู้สึกรู้สึกซึ่งเป็นการประเมินค่าทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งทั้งหมดจะเกี่ยวพันกัน ทักษะคิดเมื่อก่อรูปขึ้นมาแล้วยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้ เพราะมีแนวโน้มที่จะคงที่ตลอดไป คือ มนุษย์ย่อมมีความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของตนเอง โดยปราศจากการบังคับเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเป็นไปได้ยาก

จากแนวคิดในการนิยามความหมายของทักษะคิดข้างต้น อาจสรุปได้ว่า ทักษะคิดเป็นสภาวะความพร้อมของจิตใจซึ่งเกิดจากประสบการณ์ หรือการเรียนรู้ อันจะเป็นสิ่งกำหนดปฏิกิริยาของบุคคลหนึ่งที่จะมีต่อบุคคลอื่น สิ่งของ สถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง หรือสิ่งต่างๆทั้งนี้อาจเป็นการยอมรับหรือไม่ยอมรับก็ได้ และทักษะคิดจะส่งผลให้บุคคลนั้นๆแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมา

ทักษะคิดทางการเมือง เป็นความคิดความเชื่อทางการเมืองของบุคคล ซึ่งมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ด้วยการศึกษาอบรม สั่งสอนและสิ่งแวดล้อมต่างๆที่จะเสริมให้เกิดการเรียนรู้ เรียนรู้ โดยทักษะคิดทางการเมืองจะเป็นอย่างไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลนั้นๆเป็นสำคัญ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าทักษะคิดทางการเมืองมีที่มาจากประสบการณ์ ค่านิยม โดยอาจเรียกสิ่งเหล่านี้ว่าเป็น“สิ่งเร้า”แล้วผ่านออกไปสู่พฤติกรรมแสดงความคิดเห็น หรือแสดงเหตุผลซึ่งเป็นปฏิกิริยาตอบสนอง โดยทักษะคิดทางการเมืองจะมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1. ทักษะคิดทางการเมืองเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ หรือเกิดจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล
2. ทักษะคิดทางการเมืองเป็นสภาพทางจิตใจที่มีอิทธิพลต่อการคิดและการกระทำของบุคคล
3. ทักษะคิดทางการเมืองเป็นสภาพทางจิตใจที่มีความถาวรพอสมควร แต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมต่างๆรอบข้างได้ เช่น หน่วยและช่องทางในการสื่อสารต่างๆ หรือสถานการณ์ทางการเมือง เป็นต้น

จากที่ได้กล่าวข้างต้นนั้น เป็นการให้ความหมายของ“ทักษะคิดทางการเมือง”ซึ่งเป็นตัววัดระดับการเรียนรู้ทางการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมืองด้วย อันเป็นผลมาจากการกล่อมเกลาทางการเมืองซึ่งมีรูปแบบในเชิงนามธรรมมาก ดังนั้นการวัดการเรียนรู้ทางการเมืองจึงต้องมีการทำดัชนีเพื่อใช้วัด โดยการสังเกตจากทักษะคิดและความรู้ความเข้าใจทางการเมืองหรืออาจจะดูได้ทางรูปแบบ จากพฤติกรรมทางการเมืองต่างๆของบุคคล เช่นการออกเสียงเลือกตั้ง การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง การชุมนุมเรียกร้อง เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมทางการเมืองซึ่งจะเป็น

ดัชนีอีกตัวหนึ่งในการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลและกำหนดระดับความรู้ทางการเมืองของบุคคลได้ด้วย

Hungtington และ Dominguez มีความเห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึงกิจกรรมหรือการกระทำของประชาชนที่ต้องการมีอิทธิพลเหนือการตัดสินใจของรัฐบาล โดยการกระทำหรือความพยายามนั้นเป็นไปได้ทั้งถูกต้องและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ใช้กำลังหรือไม่ใช้ สำเร็จหรือล้มเหลว ทั้งที่สมัครใจหรือไม่สมัครใจรวมถึงการเลือกตั้ง การรณรงค์หาเสียง การประท้วง และการใช้กำลังรุนแรง (อ้างในหนังสือ ความวุ่นวายทางการเมือง แปลโดย วิสุทธิ์ โพธิ์แทน, 2524:22)

วิสุทธิ์ โพธิ์แทน ยังได้กล่าวว่าประชาธิปไตยเป็นเรื่องของประชาชนทุกคนฉะนั้นประชาชนจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม เพราะกระบวนการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชนตลอดเวลา การมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น ประชาชนย่อมจะเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจ และมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดผลผลักดันในเรื่องที่เกี่ยวกับการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจอันมีผลกระทบต่อสาธารณะชน ดังนั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองมิได้หลายลักษณะด้วยกัน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ
2. การมีส่วนร่วมในพรรคการเมือง
3. การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจะมีประสิทธิภาพหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มหรือคณะบุคคลนั้นจะมีความสามารถทางการเมืองแค่ไหน โดยที่ความสามารถทางการเมืองพิจารณาได้จาก การมีส่วนร่วมนั้นมีอิทธิพลมากน้อยเพียงไรที่จะทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือรัฐบาลปฏิบัติตามหรือสนองตอบต่อการเรียกร้องมากน้อยแค่ไหน และการเรียนรู้ทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมือง ทศนคติทางการเมือง ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลกระทบต่อบุคคลให้มีพฤติกรรมทางการเมืองอย่างไร รูปแบบใด มากน้อยเพียงใด ซึ่งถึงต่างๆเหล่านี้ ฌองส์ สีนส์ว็สค์ (2527:110) ได้พิจารณาถึงรูปแบบและกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยได้ทำการจัดระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองต่างๆที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยจากมากไปหาน้อย 6 ขั้น ดังนี้

1. การเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง เช่น นายกรัฐมนตรี, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ฯลฯ
2. การสมัครเข้ารับการเลือกตั้งเพื่อดำรงตำแหน่งทางการเมือง
3. การช่วยโฆษณาหาเสียง เช่น แจกใบปลิว

4. การเข้าร่วมโดยทางอ้อม เช่น ถกเถียงเรื่องการเมือง, วิพากษ์วิจารณ์การดำเนินงานของรัฐบาล คณะรัฐมนตรี หรือนายกรัฐมนตรี เป็นต้น
5. การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง
6. การไม่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การไม่รู้ความเป็นไปทางการเมืองแต่อย่างไร

จากลำดับการมีส่วนร่วมทั้ง 6 ข้อดังกล่าวนี้ทำให้เราสามารถระบุได้ว่าคนๆนั้นมีส่วนร่วมทางการเมืองมากน้อยแค่ไหน ถ้ามีการทำกิจกรรมในลำดับต้นๆก็แสดงให้เห็นว่า คนๆนั้นมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูง แต่หากว่าคนๆนั้นมีการทำกิจกรรมทางการเมืองในลำดับต่ำลงมา ก็ย่อมแสดงให้เห็นว่าคนๆนั้นมีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับน้อยตามลำดับและยังเป็นดัชนีชี้วัดค่าทัศนคติว่ามีความรู้สึกละเลยกับการเมือง ตลอดจนเป็นดัชนีที่ช่วยวัดความรู้ความเข้าใจทางการเมืองด้วย กล่าวคือหากบุคคลใดมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองมากก็ย่อมส่งผลให้คนๆนั้นเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงได้ ในขณะเดียวกันหากว่าบุคคลใดมีระดับการเรียนรู้ทางการเมืองในระดับต่ำก็จะไม่กล้าหรือเกรงกลัวที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง หรือหากเข้ามาก็มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่ำ อย่างเช่นการเลือกตั้ง เป็นต้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นกระบวนการในการเรียนรู้ทางการเมืองแต่การที่จะสามารถทำให้กระบวนการดังกล่าวสามารถทำงานได้นั้น จะต้องมีส่วนเชื่อมต่อระหว่างแนวคิดแต่ละแนวคิดเพื่อให้ระบบสามารถทำงานได้ และส่วนเชื่อมต่อที่ว่าก็คือ การสื่อสารทางการเมืองและการสื่อสารทางการเมืองจะประสบผลได้นั้นก็ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของประชาชนในการเปิดรับสื่อต่างๆ ธีววรรณ ประกอบผล (2528:758-759) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมการเปิดรับสื่อไว้ว่าประชาชนจะมีการเปิดรับสื่อและข่าวสารที่แตกต่างกันโดยมีสาเหตุหลายประการ ดังนี้

ประการแรก การรับสื่อเป็นเงื่อนไขอันจำเป็นสำหรับผลกระทบโดยตรงต่อการเรียนรู้ทางการเมือง

ประการที่สอง รูปแบบของการรับสื่อเป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นในช่วงก่อนวัยผู้ใหญ่และเป็นไปได้มากที่จะดำรงอยู่ต่อไปจนแก่ผู้ผู้นั้นเติบโตเป็นผู้ใหญ่

ประการสุดท้าย พฤติกรรมการเปิดรับสื่อ เป็นเกณฑ์อย่างหนึ่งของการจัดเกลาทางการเมือง เป็นดัชนีอย่างหนึ่งที่จะชี้ให้เห็นถึงการเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองระยะต่อไปของวัยรุ่น

การศึกษาเหล่านี้ จะทำให้เกิดความเข้าใจถึงผลของการเปิดรับข่าวสารอันจะมีผลต่อกระบวนการเรียนรู้เรื่องการเมืองของประชาชน และเข้าใจถึงผลของสื่อต่อการเรียนรู้เรื่องการเมืองของประชาชนด้วยอาจแบ่งออกได้ 3 ด้านใหญ่ๆคือ

1. ด้านความเข้าใจ หรือพุทธิพิสัย
2. ด้านความรู้สึกรู้สึกหรือเจตพิสัย
3. ด้านพฤติกรรมหรือทักษะพิสัย

โดยทั้ง 3 ด้านนี้ก็เป็นตัววัดหรือดัชนีที่จะทำให้ทราบถึงการเรียนรู้ทางการเมืองในงานศึกษาครั้งนี้ด้วยคือเป็นการวัดความรู้ความเข้าใจทางการเมือง การวัดทัศนคติ และการวัดพฤติกรรมทางการเมือง จากการเปิดรับสื่อทางอินเทอร์เน็ตของกลุ่มนักศึกษาที่จะก่อให้เกิดความแตกต่างในระดับความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของแต่ละคนด้วย

2.2 การสื่อสารทางการเมือง (Political Communications)

Pool (1986) ได้กล่าวถึงการสื่อสารทางการเมืองว่า“การสื่อสาร”เป็นการถ่ายทอดความหมาย สัญลักษณ์ หรือสัญลักษณ์ใดๆก็ตามระหว่างบุคคลส่วน“การเมือง”คือเรื่องของหน้าที่บุคคลพยายามที่จะมีอำนาจหรืออิทธิพลต่อบุคคลอื่นในสังคมโดย Pool อธิบายในความหมายที่แค่ว่า การสื่อสารทางการเมืองเป็นกิจกรรมใดๆของสถาบันที่ถูกจัดตั้งขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่กระจายข้อมูล ข่าวสาร ความคิด ทัศนคติ อันเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง

การดำเนินงานทางการเมืองสมัยใหม่จะประสบผลสำเร็จได้นั้น ต้องขึ้นอยู่กับหลักการประชาธิปไตยและได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน (Public Opinion) และจำเป็นต้องใช้การสื่อสารในการหล่อหลอมหรือปลูกสาธารณชนให้โน้มเอียงไปในทิศทางของอุดมการณ์ทางการเมืองที่พึงประสงค์ ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองจึงให้ความสนใจกับรูปแบบและช่องทางการสื่อสารมาหลายศตวรรษ และหากประมวลออกมาเป็นบทบาทหน้าที่ที่การสื่อสารได้กระทำในฐานะเครื่องมือทางการเมืองพอสรุปได้เป็นข้อๆ ดังนี้

1. การถ่ายทอดข่าวสารและความรู้ทางการเมืองโดยผ่านสื่อบุคคล สื่อมวลชน สื่อประเพณี หรือสื่อผสม เช่น ฮิตเลอร์เห็นว่า “วิทยุกระจายเสียงคือหนังสือพิมพ์ที่ไม่ต้องใช้กระดาษ” และเน้นการใช้สื่อประเภทนี้มาก ในขณะที่ เหมมาเจตุงกลับเห็นความสำคัญของสื่อมวลชนทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นสื่อบุคคล สื่อซ้ำ(หนังสือ) สื่อเร็ว(สื่ออิเล็กทรอนิกส์) สื่อใหม่(หนังสือพิมพ์กำแพง หนังสือพิมพ์โปสเตอร์) สื่อเก่าประยุกต์(जू लะครกายกรรม) เพราะถือว่าตัวสื่อเป็นตัวประกอบ แต่การสื่อสารถึงมวลชนเป็นเป้าหมายสูงสุด เพราะฉะนั้นสื่อทุกอย่างที่ไปถึงมวลชนภายในเวลาไม่นานนัก ในทัศนะของจีนเรียกว่าสื่อมวลชนได้ทั้งนั้น ต่างกับความหมายจากตะวันตกซึ่งเห็นว่า สื่อมวลชน หมายถึง ตัวสื่อที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีที่ช่วยในการส่งสารเป็นไปอย่างรวดเร็วแต่ไม่ว่าสื่อ

จะเป็นอย่างไรหรือมีความหมายอย่างไร นักการเมืองที่มีชื่อเสียงก็ได้แสดงให้เห็นยุคปัจจุบันเห็นแล้วว่าการสื่อสารเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารทางการเมืองที่มีพลัง

2. จักรเบียบวาระ (Agenda-Setting) เกี่ยวกับประเด็นปัญหาทางการเมืองที่ควรนำมาถกอภิปราย ในเรื่องนี้ Cohen ได้เคยชี้ให้เห็นว่าสื่อมวลชนอาจเบนความสนใจของผู้รับสารได้ ในขณะที่ผู้รับสารโดยทั่วไปมักจะให้ความสนใจกับเรื่องราวที่ตนชอบหรือประเด็นปัญหาที่คุ้นเคยในชีวิตประจำวัน สื่อมวลชนอาจเสนอเน้นประเด็นปัญหาใหม่ๆ เพื่อดึงดูดให้ประชาชนหันมาสนใจ ยิ่งสื่อมวลชนให้น้ำหนักความสำคัญแก่เรื่องใดมากเท่าใด ประชาชนก็มักจะให้ความสำคัญแก่เรื่องนั้นมากขึ้นไปด้วย จากศักยภาพนี้ ผู้ดำเนินงานการเมืองอาจจะใช้สื่อมวลชนทั่วไปหรือของตนเองเป็นเครื่องมือในการชักประเด็นปัญหาประจำวันเข้าสู่เรื่องที่เป็นผลดีต่อกลุ่มของตนและเป็นผลเสียต่อกลุ่มอื่นได้

3. การเผยแพร่ปลูกฝังความเชื่อทางการเมือง (Propagation and Cultivation of Political Beliefs) อาจทำได้โดยการสื่อสารประเภทชักจูงใจและประเภทห้ามปรามหรือทำให้เกรงกลัว การสื่อสารประเภทชักจูงใจเป็นที่รู้จักกันคืออยู่แล้วเพราะใช้กันแพร่หลายในการพูดการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์แต่การสื่อสารประเภทห้ามปรามยังมิได้มีการศึกษากันมากนัก ทั้งๆที่มีการนำไปปฏิบัติกันมากในวงการการเมืองกันอยู่บ่อยๆ เช่น ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง มักจะมีการพูดให้เกรงกลัวไม่ไปลงคะแนนให้กับพรรคอื่นในสงครามจิตวิทยา บางทีก็มีการสาธยายให้เห็นภาพและการกระทำที่น่ารังเกียจน่ากลัวของลัทธิที่ไม่พึงประสงค์ซึ่งการสื่อสารประเภทนี้มักแทรกสลับกับการชักชวนจนแทบจะแยกไม่ออก

การปลูกฝังความเชื่อทางการเมืองหมายความว่ารวมถึงการปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งมักจะอาศัยการสื่อสารในลักษณะเข้มข้น เพื่อสร้างเงื่อนไขให้ผู้รับสารหลบหลีกหรือละเลยได้ เช่น การสื่อสารแบบรณรงค์ (Campaign) การระดมพลังมวลชน (Mass Mobilization) การศึกษามวลชน เป็นต้น

4. การพัฒนาการเมือง กระบวนการพัฒนาที่สมบูรณ์ย่อมจะต้องมีการพัฒนาการเมืองอยู่ด้วย มิใช่มีแต่เฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น ยิ่งในยุคที่ประเทศต่างๆรวมทั้งประเทศไทยได้ตั้งเป้าหมายและอุดมการณ์ของชาติไว้ว่า จะบริหารและพัฒนาประเทศในทิศทางของระบอบประชาธิปไตย การพัฒนาการเมืองยังจะต้องกระทำกันอย่างจริงจังอาจมากขึ้นแต่การพัฒนาการเมืองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยย่อมหมายถึงการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน รวมทั้งการชักชวนโน้มน้าวให้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองต่างๆ เช่น การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎร การสมัครเป็นผู้แทนราษฎรในองค์กรการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น

เป็นต้น การสื่อสารทุกประเภทควรที่จะเข้ามาช่วยสังคม ประเทศในการสร้างสรรบรรยาภาสและความร่วมมืออย่างเต็มที่ในทุกระดับ

ดังนั้นเท่าที่ผ่านมาในสังคมไทย เราจะเห็นว่ารัฐบาล พรรคการเมือง นักศึกษา ประชาชนต่างเรียนรู้และใช้ช่องทางต่างๆของสื่อมวลชนในการเป็นเครื่องมืออันหนึ่งในการเข้ามามีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันตามแนวทางของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และเมื่อมีการพัฒนาระบบการสื่อสารมวลชนให้มีความทันสมัยขึ้น นักศึกษา ประชาชน พรรคการเมือง หรือรัฐบาลต่างก็พยายามที่จะเข้ามาใช้ช่องทางที่มีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับทุกๆฝ่าย แต่บทบาทหน้าที่ทั้ง 4 ประการนี้จะส่งผลในทางลบหรือทางบวกก็ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ ปรัชญา และปัจจัยทางการเมืองอื่นๆที่วางไว้เป็นเป้าหมายปลายทางเพราะเนื่องจากการสื่อสารเป็นเพียงเครื่องสนับสนุนผลักดันในฐานะตัวเร่งทางสังคม¹ (Social Catalyst) และยังเป็นตัวเชื่อมแนวคิดต่างในกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองเพื่อให้กระบวนการนี้ดำเนินต่อไปได้ โดยผ่านทางช่องทางการสื่อสารต่างๆที่จะกล่าวถึงต่อไป

ในกระบวนการศึกษาการติดต่อสื่อสารทางการเมืองถ้าพิจารณาอย่างกว้างๆแล้ว จะพบว่า มีผู้นำวิธีการศึกษาด้านนี้มาใช้ในทิศทางที่ต่างกันอยู่ 2 แนวทางด้วยกัน ดังนี้

แนวทางแรก เป็นการมองการติดต่อสื่อสารทางการเมืองในแง่ กิจกรรมของสถาบันที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน ซึ่งตั้งขึ้นมาเพื่อเผยแพร่ข่าวสาร ความคิดและทัศนคติต่างๆเกี่ยวกับกิจการของรัฐบาล การศึกษาแบบนี้จะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ หรืออื่นๆเพื่อได้มาซึ่งผลประโยชน์ทางการเมืองหรืออำนาจรูปแบบพฤติกรรมที่แสดงออกมาในกรณีนี้ เช่น การโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) ในการทำสงครามจิตวิทยาระหว่างรัฐ การใช้สื่อมวลชนในการรณรงค์หาเสียงพรรคการเมืองในการเลือกตั้งแต่ละสมัย และการใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือสร้างมติดมหาชนขึ้นมาสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลหรือสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองตามความปรารถนาของรัฐบาล เป็นต้น อย่างไรก็ตามการศึกษาแนวนี้ไม่ได้มีตัวแบบในการศึกษาของตนเองอย่างเห็นได้ชัดแต่กลับปะปนอยู่กับการศึกษาด้านอื่นของมติดมหาชนและการโฆษณาชวนเชื่อ

แนวทางที่สอง ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีการสื่อสารและการควบคุมหรือไซเบอร์เนติก (Cybernetics) โดยตรง เป็นการศึกษาอย่างเป็นระเบียบเกี่ยวกับการติดต่อและการควบคุมในองค์การทุกประเภทการติดต่อสื่อสารและควบคุมหรือไซเบอร์เนติกส์จะปรากฏอยู่ในทุกระบบที่มีการจัดระเบียบของความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างมีแบบแผน กระบวนการไซเบอร์เนติกส์จะทำหน้าที่บังคับทิศทางและควบคุมระบบนั้นๆให้อยู่ในภาวะสมดุลย์ตามข่าวสารที่ถูกป้อนเข้าสู่ระบบนั้น

¹ ตัวที่กระทำให้เกิดกิจกรรม ปฏิกริยาและอันตรกิริยาระหว่างบุคคล หรือกลุ่มพลังต่างๆโดยที่มิได้รับความกระทบกระเทือน (มาจากศัพท์ทางเคมี)

จะเห็นได้ว่า แนวทางการศึกษาแรกของผู้รับสาร อยู่ในลักษณะถูกกระทำคือว่าสื่อทำอะไรกับผู้รับสาร ส่วนแนวทางที่สอง จะพิจารณาผู้รับสารลักษณะแสวงหาข่าวสารที่จะจัดความลับพันซ์ทางการตัดสินใจและพฤติกรรมในการป้อนสู่ระบบ ทั้งนี้เพราะว่า “ทุกระบบการเมืองจะต้องมีกระบวนการที่ได้มาซึ่งข่าวสาร กระบวนการเก็บข่าวสาร การเลือกสรรและการพัฒนาปทัสถานที่เกี่ยวข้องกับการใช้ข่าวสารที่ได้รับอีกด้วย” นั้นแสดงว่าผู้รับสารใช้สื่ออย่างไร (อนุสรณ์ ลิมมณี และทิพาพร พิมพ์พิสุทธิ, 2520:118-119)

Karl W. Deutsch นักรัฐศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงในด้านการสื่อสารทางการเมืองได้เปรียบเทียบการสื่อสารทางการเมืองว่า เป็นเสมือนเส้นประสาท (Nerves) ของระบบการเมืองที่มีเครือข่าย (Networks) ครอบคลุมและเชื่อมโยงทุกส่วนของระบบการเมือง หลักการพื้นฐานของแนวคิดนี้ขึ้นอยู่กับการศึกษาว่า การปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบกับสภาพแวดล้อมนั้นเกิดขึ้นได้ก็ด้วยมีระบบสื่อสารทั้งในระบบและระหว่างระบบกับสภาพแวดล้อมเมื่อเป็นเช่นนั้นในการที่จะทำความเข้าใจต่อระบบใดก็ตาม จะต้องทำความเข้าใจต่อระบบการสื่อสารของระบบนั้นๆ โดยทั้งหมด การตัดส่วนหนึ่งส่วนใดของการสื่อสารออกไปก็จะต้องมีผลทำให้การอธิบายระบบนั้นๆ ขาดหายไป โคนลักษณะสำคัญของการสื่อสารตามแนวของ Karl W. Deutsch คือ ระบบเครือข่ายของการสื่อสาร โดยบุคคลทั้งหลายในระบบถูกเชื่อมโยงเข้าด้วยกันในลักษณะของวงจรสามารถแลกเปลี่ยนข่าวสารและข้อมูลกันแบบสองทางลักษณะเช่นนี้แสดงว่ามีการป้อนกลับของข้อมูล การตอบสนองต่อสิ่งที่ป้อนป้อนเข้าทั้งหลายของการกระทำ จะก่อให้เกิดข่าวสารข้อมูลอันใหม่ที่จะกลายเป็นตัวควบคุมและกำหนดพฤติกรรมใหม่ที่จะตามมา จากลักษณะดังกล่าวการสื่อสารทางการเมืองจึงถือได้ว่าเป็นตัวกลางหรือสื่อกลางระหว่างสมาชิกของสังคมการเมืองกับผู้ปฏิบัติสัมพันธ์ทางการเมือง (รัฐบาล ระบบราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือ พรรคการเมือง) กล่าวคือการสื่อสารทางการเมืองเป็นช่องทางในการเสนอข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับการตัดสินใจและนโยบายต่างๆ ของรัฐบาลให้ประชาชนได้รับรู้ ในขณะที่เดียวกันก็จะเป็นกระบวนการในการนำเอาข้อเรียกร้องและความต้องการของประชาชนไปให้รัฐบาลได้รับรู้ด้วยเช่นกัน ทั้งนี้เพื่อเอื้อต่อการปรับเปลี่ยนนโยบายของรัฐบาลให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2534:260-262)

การสื่อสารทางการเมืองในระบบใดก็ตาม ที่การสั่งงานมีการเคลื่อนไหวและมีส่วนพึ่งพาซึ่งกันและกันจะต้องมีการสื่อสาร เช่น ร่างกายมนุษย์ก็มีการสื่อสาร เมื่อสายตาเห็นรถจะวิ่งเข้ามาชน สมองจะสั่งให้เอี้ยวตัวหลบจนใดก็ฉันทันนั้น ระบบการเมืองก็เช่นกัน ระบบการเมืองซึ่งเป็นการจัดตั้งองค์กรจะต้องมีตัวเชื่อมส่วนต่างๆ เข้าด้วยกันด้วยการสื่อสาร ในระบบการเมืองหรือในแนวทางการระบบนั้นข้อมูลย้อนกลับก็จะมาจากการสื่อสารหรือแบบแนวทางโครงสร้างและหน้าที่ คือ

มีแนวโครงสร้างหน้าที่ที่จะต้องมีการสื่อสารการแสดงผลของผลประโยชน์หรือการเรียกร้องผลประโยชน์ที่ดี การรวบรวมผลประโยชน์ที่ดีรวมทั้งการตอบสนองของระบบการเมืองที่ดีจะต้องมีการสื่อสารทางการเมือง มิฉะนั้น ระบบการเมืองจะทำงานไม่ได้หรือทำได้ไม่ดี การสื่อสารทางการเมืองมีวิธีการต่างๆดังนี้ คือ

1. การสื่อสารโดยผ่านสถาบันการเมือง เช่น ระบบราชการ คำสั่งของรัฐบาล กระทรวง ทบวง กรม ไปจนถึงหมู่บ้าน เป็นต้น
2. การสื่อสารโดยผ่านสื่อมวลชน เช่น วิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ หรือ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น
3. การสื่อสารโดยผ่านกลุ่มผลประโยชน์หรือพรรคการเมือง
4. การสื่อสารโดยผ่านการเรียกร้องโดยตรง โดยวาจาหรือหนังสือ ผ่านทางปัจเจกบุคคล
5. การเรียกร้องโดยสัญลักษณ์ เช่น การประท้วง การอดอาหาร เป็นต้น

การสื่อสารทางการเมืองมีผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพของผู้ปฏิบัตินโยบายของระบบการเมือง เพราะถ้าระบบการเมืองมีข่าวสารข้อมูลจากการสื่อสารครบถ้วน การแก้ปัญหาหรือการตอบสนองต่อการแสดงออกซึ่งผลประโยชน์หรือการเรียกร้องผลประโยชน์จะสัมฤทธิ์ผล แต่หากการสื่อสารทางการเมืองขาดตกบกพร่อง หรือได้รับข่าวสารที่บิดเบือนจะทำให้เกิดนโยบายที่ผิดพลาดซึ่งมีผลทำให้ระบบไม่สามารถสนองต่อความต้องการหรือการเรียกร้องผลประโยชน์ได้ ดังนั้น การสื่อสารทางการเมืองจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อการเมืองสมัยใหม่ การสื่อสารทางการเมืองจะเชื่อมระหว่างรัฐกับประชาชนหรือระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ทางการเมือง ในบางประเทศจะมีการใช้การสื่อสารทางการเมืองเพื่อการกล่อมเกลารือให้การเรียนรู้ทางการเมือง และเพื่อให้เกิดการสนับสนุนต่อรูปแบบการปกครองและเจ้าหน้าที่การเมือง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการสื่อสารทางการเมืองเป็นหน้าที่ของส่วนนำเข้าที่สำคัญอย่างมากและเป็นหัวใจสำคัญของระบบการเมือง (รุจิเรช รักรวงษ์, 2540:45-47)

ในส่วนของการสื่อสารที่มีผลต่อระบบการเมือง เราสามารถระบุได้ดังนี้ (เสรี วงษ์มณฑา, 2537:721-724)

1. เป็นการสร้างทัศนคติทางการเมือง การพูดคุย การเผยแพร่ การประชุม การอบรม การแจกใบปลิว การติดป้ายประกาศ การแจกแผ่นพับ ข่าวสารและบทความทางวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และนิตยสาร สามารถที่จะช่วยสร้างจิตสำนึกทางการเมือง ค่านิยมทางการเมือง และทัศนคติทางการเมืองให้แก่ประชาชนได้ การให้ข่าวสารเกี่ยวกับการทำงานของรัฐบาล เหตุผลของการออกกฎหมาย การออกนโยบาย การกำหนดนโยบาย การกำหนดโครงการต่างๆขึ้นมามีจะทำให้ประชาชนรู้จักรัฐบาลดีขึ้น เข้าใจรัฐบาลดีขึ้น และยอมรับรัฐบาลได้มากขึ้น

2. สร้างความสนใจทางการเมือง ในสมัยก่อนคนส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจการเมืองนัก เพราะไม่ค่อยได้รู้ข่าวสารทางการเมือง ไม่เคยพบเห็นนักการเมืองหรือผู้บริหาร แต่ในปัจจุบันนี้ข่าวสารของรัฐบาลมีให้สัมผัส รับรู้กันเป็นประจำ นักการเมืองจะเป็นข่าวให้เห็นทั้งในหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ หรือสื่ออื่นๆ ตลอดจนการวิพากษ์วิจารณ์ทางสื่อต่างๆอยู่เป็นประจำ จึงมีส่วนที่ทำให้คนในยุคนี้มีความสนใจข่าวสารการเมืองเพิ่มมากขึ้น

3. สร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง นอกเหนือจากสร้างความสนใจแล้ว การสื่อสารยังถูกนำมาเอามาใช้สร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองได้อย่างมาก การเผยแพร่ประชาธิปไตยโดยสื่อบุคคลก็ดี โดยสื่อมวลชนก็ดี หรือการนำเสนอพระราชบัญญัติใหม่ที่ประชาชนต้องรับรู้และเข้าใจ เพื่อปฏิบัติตนในฐานะพลเมืองดีสู่ประชาชนด้วยการสื่อสาร

4. สร้างบทบาททางการเมือง ความสนใจที่ก่อให้เกิดความรู้และทัศนคติ อันจะนำไปสู่การกำหนดบทบาททางการเมือง ประชาชนในปัจจุบันนี้ได้รู้ถึงบทบาท สิทธิ และหน้าที่ของตนเองในฐานะที่เป็นประชาชนดีขึ้น การเขียนจดหมายถึงสื่อมวลชน การแสดงความคิดเห็นผ่านทางอินเทอร์เน็ต ก็เป็นรูปแบบหนึ่งในการแสดงบทบาททางการเมือง การได้รับรู้ข่าวสารทำให้เราบทบาททางการเมือง และการแสดงบทบาททางการเมืองก็เป็นการส่งข่าวสารไปถึงผู้บริหาร หรือรัฐบาลด้วยเช่นกัน

5. การสื่อสารเป็นการนำเอารัฐบาลเข้าไปอยู่ในบ้านของประชาชน นักรัฐศาสตร์จะมองว่าการสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการสื่อสารที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรก ส่วนการสื่อสารทางด้านสื่อมวลชนนั้นจะมีบทบาทสำคัญรองลงมา การที่นักการเมืองได้พบปะพูดคุยกันกับประชาชนนั้นย่อมดีกว่าการที่จะกระจายข่าวสารต่างๆออกไปทางสื่อมวลชน แต่ในกรณีที่การสื่อสารระหว่างบุคคลไม่สามารถกระจายไปได้อย่างทั่วถึง สื่อมวลชนจะเข้ามามีบทบาทที่สำคัญในการทำให้ประชาชนรู้จักพรรคการเมือง ผู้นำรัฐบาล คณะรัฐมนตรี และผลงานของรัฐบาล โดยผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆและโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารที่รวดเร็วและทันสมัยในปัจจุบันอย่างอินเทอร์เน็ตก็เข้ามามีบทบาทอย่างมากในการสื่อสารทางการเมืองระหว่างรัฐบาลกับประชาชนได้เป็นอย่างดี

6. การสื่อสารมวลชน ทำให้ความสนใจของประชาชนมีลักษณะเป็นนานาชาติ (Cosmopolitan-Oriented) โดยในปัจจุบันนี้ โทรคมนาคม การส่งข่าวผ่านดาวเทียมทำให้ความสนใจของประชาชนเปลี่ยนแปลงไป นอกจากการสนใจสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเท่านั้น พวกเขายังสนใจสิ่งที่อยู่ไกลตัว มีความคิดที่เป็นสากลมากยิ่งขึ้น ทำให้รัฐบาลต้องตื่นตัวกับการสนองตอบความต้องการของประชาชนตามมาตรฐานนานาชาติที่ประชาชนมีโอกาสได้พบเห็น

7. การสื่อสารถูกนำมาใช้ในการรับรองสถานภาพก่อนที่จะเป็นนักการเมือง คนบางคนไม่เป็นที่รู้จักเลย แต่การที่สื่อมวลชนเขียนถึงเขาบ่อยๆ ในวงสนทนาพูดถึงบ่อยๆ คนที่ไม่เคยมีความสำคัญก็อาจมีความสำคัญได้ สถานภาพดังกล่าวเป็นอะไรก็จะได้รับการยอมรับขึ้น

จากผลของการสื่อสารที่มีต่อระบบการเมืองดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น เราอาจสรุปถึงหน้าที่และความสำคัญของการสื่อสารที่มีต่อการเมืองได้ย่อๆ 3 ข้อดังต่อไปนี้

1. เพื่อประกอบการตัดสินใจ การตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งทางการเมืองจำเป็นต้องคำนึงถึงประชาชนผู้เป็นสมาชิกของสังคมการเมืองนั้น ดังนั้นการตัดสินใจใดๆก็ตามจะต้องขึ้นอยู่กับ การติดต่อสื่อสารเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริง ความคิดเห็น ตลอดจนทัศนคติในแง่มุมต่างๆที่จะมีผลต่อการตัดสินใจนั้นๆ

2. การนำนโยบายไปปฏิบัติ การที่จะนำนโยบายที่ออกมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพจะต้องมีการสื่อสารไปยังผู้ที่ได้รับผลกระทบ อันเกิดจากนโยบายหรือกฎหมายที่กำหนดขึ้น โดยทั่วไปแล้วประชาชนทุกๆ ไปย่อมมีความต้องการสื่อสารอย่างเป็นทางการเพื่อทราบถึงตัวนโยบายหรือกฎหมายข้อบังคับที่มีผลกระทบต่อตนเอง ขณะเดียวกันก็จะต้องแสดงออกถึงผลสะท้อนกลับอันมีต่อ นโยบายหรือกฎหมายข้อบังคับที่ออกมา เพื่อจะสะท้อนไปยังระบบการเมืองอีกครั้งหนึ่ง การสื่อสารจึงเป็นตัวเชื่อมในเรื่องดังกล่าวข้างต้น

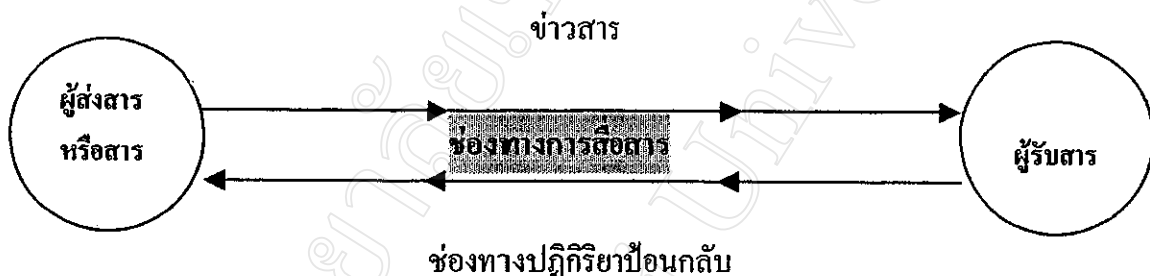
3. การกล่อมเกลາทางการเมือง การสื่อสารถือได้ว่าเป็นขั้นตอนเริ่มแรกของการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจทางการเมืองเริ่มตั้งแต่การแลกเปลี่ยนหรือการพูดคุยระหว่างผู้ปกครองกับเด็ก ครูกับนักเรียน ตลอดจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสมาคมใดๆก็ตาม นอกจากนี้ยังรวมถึงการสื่อสารผ่านสื่อมวลชนที่มีผลกระทบอย่างมากในสังคม (สฤณีรัฐ แจ่มสมบุรณ์, 2542:8)

ดังที่กล่าวไปแล้วในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง การดำเนินการให้กระบวนการดังกล่าวทำงานได้ก็ต้องอาศัยการสื่อสารทางการเมืองเป็นส่วนเชื่อมให้กระบวนการทำงานได้และบทบาท หน้าที่ของการสื่อสารทางการเมืองในด้านหนึ่งก็คือการกล่อมเกลาทางการเมือง ซึ่งมีความสำคัญในด้านการให้ความรู้แก่ประชาชนซึ่งเป็นผู้รับสารทางการเมือง ในขณะที่บทบาท หน้าที่ในด้านการประกอบการตัดสินใจ และการนำนโยบายไปปฏิบัตินั้นจะเป็นเรื่องของผู้ส่งสารหรือรัฐบาลมากกว่า ในงานศึกษาวิจัยนี้ ต้องการศึกษาบทบาทหน้าที่ของการสื่อสารที่อยู่ในส่วนของประชาชนเป็นหลัก เพื่อจะได้ทราบถึงระดับของความรู้ความเข้าใจของประชาชนในทางการเมืองว่ามีมากน้อยเพียงใด มีความสัมพันธ์ต่อรูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมืองว่าอยู่ในกลุ่มใด และยังเป็น การแสดงให้ทราบถึงทัศนคติที่จะมีผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของคนๆนั้นด้วย ซึ่งการที่ระบบสื่อสารสามารถทำงานได้ อย่างไรนั้น ก็ได้มีผู้คิดค้นแบบจำลองการสื่อสารไว้ในหลายรูป

แบบ แต่ในการศึกษาในงานวิจัยนี้ได้นำแบบจำลองการสื่อสารเบื้องต้นของEllsworth(1976:134-137) มาอธิบายการทำงานของระบบสื่อสาร ดังนี้

แบบจำลองการสื่อสารเบื้องต้น ของ Ellsworth ประกอบด้วย

1. ผู้ส่งสาร (Senders)
2. ผู้รับสาร (Receivers)
3. ช่องทางการสื่อสาร (Channals)
4. ข่าวสาร (Messages)
5. การป้อนกลับ (Feedback)

รูปที่ 1 แบบจำลองการสื่อสารเบื้องต้น

ที่มา : John W. Ellsworth, 1976, p.135

ผู้ส่งสารหรือแหล่งสาร คือผู้เริ่มต้นกระบวนการการสื่อสาร ซึ่งในทางปฏิบัติโดยแท้จริงแล้ว ตัวผู้ส่งสารอาจจะไม่ใช่แหล่งเริ่มต้นของสารที่แท้จริง ผู้ประกาศข่าวทางทีวี ย่อมมิใช่ผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์หรือเป็นส่วนหนึ่งของข่าวสารนั้นที่เขาเป็นผู้ประกาศ นักการเมืองหรือผู้บริหารอาจไม่ใช่ผู้ร่างสุนทรพจน์ที่ตนเองอ่านเสมอไป อย่างไรก็ตามก็ควรจะให้ความสนใจต่อบุคคลหรือชื่อที่ถูกระบุอย่างชัดเจนในกรณีนั้นๆว่าเป็นผู้ส่งสารหรือแหล่งสาร

ผู้รับสาร คือบุคคลที่รับสารทั้งโดยตรงหรือโดยอ้อมจากผู้ส่งสาร ในการสนทนาแบบตัวต่อตัว ผู้รับสารสามารถระบุได้ชัดเจนว่าคือ ผู้ที่กำลังตั้งใจฟังอีกฝ่ายสนทนาอยู่ การระบุผู้รับสารที่ชัดเจนมีความลำบากและซับซ้อนขึ้น เมื่อมีการนำสื่อมวลชนเข้ามาใช้ เพราะสื่อมวลชนจะถูกกระจายไปยังคนจำนวนมาก แต่เราอาจอนุมานได้ว่า ผู้ส่งสารที่เป็นสื่อมวลชนทั้งโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ (หรือเครือข่ายการสื่อสารต่างๆเช่น คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ เคเบิลทีวี อินเทอร์เน็ต) ย่อมมีเป้าประสงค์ที่จะส่งต่อไปยังผู้ชม ผู้ฟัง ผู้อ่านสื่อต่างๆเหล่านั้นมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ความสำคัญของผู้รับสารจะเกิดขึ้นต่อเมื่อได้รับสารและนำไปวิเคราะห์ พิจารณาด้วยตนเอง จนออกมาเป็นผลลัพธ์ในรูปของพฤติกรรมการแสดงออกหรือการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

ช่องทางการสื่อสาร คือหนทางนำข่าวสารเชื่อมส่งกันระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร อาจเริ่มต้นง่าย ๆ จากการสนทนาของคนสองคนหรือสลับซับซ้อนมากขึ้นในรูปแบบของสื่อสารมวลชน เช่น วิทยุ หรือโทรทัศน์ที่สามารถถ่ายทอดสารจากแหล่งสารเพียงแหล่งเดียวไปยังผู้รับสารนั้น ล้วนๆ หรือในยุคปัจจุบันที่มีความก้าวหน้าทางการสื่อสารมากที่สุด การพูดคุยกันโดยผ่านทางระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ตถือเป็นการใช้ช่องทางการสื่อสารที่สะดวกรวดเร็ว และเป็นธรรมชาติมากที่สุดที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารจะได้ทำหน้าที่ในการส่งสารและรับสารได้อย่างสมบูรณ์ที่สุดด้วยโดยไม่จำกัดในเรื่องระยะทางดังแต่ก่อน ดังนั้นคุณลักษณะและความสามารถของช่องทางการสื่อสาร จึงมีผลอย่างมากต่อประสิทธิภาพทางการเมือง เจ้าหน้าที่ของทางราชการ ตลอดจนเจ้าหน้าที่บริหาร จำเป็นต้องสื่อสารข้อมูลเป็นจำนวนมากทั้งในระหว่างหน่วยงานด้วยตนเอง และจากหน่วยงานไปยังประชาชน รัฐบาลในยุคปัจจุบันจึงต้องการช่องทางการสื่อสารที่มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งเพื่อประกาศนโยบายของรัฐ ตลอดจนกิจกรรมที่ประชาชนพึงกระทำ ขณะเดียวกันก็ต้องทำหน้าที่เปิดรับฟังความคิดเห็น ทศนคติ ตลอดจนพฤติกรรมต่างๆของประชาชนด้วย

ข่าวสาร โดยความเข้าใจพื้นฐาน ข่าวสารนี้หมายถึงข้อมูลข่าวสารในรูปแบบต่างๆ แต่ต้องให้ความสนใจว่าข้อมูลข่าวสารที่ว่านั้น อาจปรากฏได้ในหลายบริบท มิใช่เพียงข่าวสารที่จับต้องหรือได้ยินได้ การแสดงอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ทศนคติข้อคิดเห็น ข้อโต้แย้งต่างๆ ตลอดจนวิธีการใดๆ ที่มนุษย์จะแสดงออกเพื่อให้รู้หรือเป็นการบอกกล่าว สามารถถือเป็นข่าวสารได้ หากกล่าวโดยสรุปแล้ว บริบทของข่าวสารนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร

Chaffee (1975:96) ได้ให้ความหมายของ ข่าวสารทางการเมือง(Political Information) ตามแนวความคิดของ David Easton ว่าเป็นความรู้ของสมาชิกในระบบการเมืองในการเปลี่ยนแปลงสภาวะของระบบเกี่ยวกับอำนาจในการแจกแจงคุณค่าของสังคม ดังนั้นข่าวสารจึงมีความเกี่ยวข้องกับข้อเรียกร้องและการสนับสนุนที่เป็นปัจจัยนำเข้าพร้อมกับเป็นตัวกระตุ้นกรองที่จะสอดแทรกอยู่ในกระบวนการตัดสินใจนโยบาย และกฎระเบียบต่างของระบบการเมืองหนึ่ง (รุจิเรข รัชต์วงษ์, 2540:21)

ปฏิกริยาป้อนกลับ ปฏิกริยานี้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ ผู้รับสารกลายเป็นผู้ส่งสารหรืออาจกล่าวได้ว่าเกิดการสลับที่กันระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ในการสื่อสารแบบเผชิญหน้าตัวต่อตัว ปฏิกริยาป้อนกลับจะเกิดขึ้นเมื่อ ผู้ฟังกลายเป็นผู้พูดเพื่อโต้ตอบ หรือแม้กระทั่งการแสดงทางสีหน้า ท่าทางที่ให้อีกฝ่ายรับรู้ ในส่วนของสื่อมวลชนนับเป็นการยากและซับซ้อนที่จะระบุถึงปฏิกริยา

ป้อนกลับ หมายถึงบรรณาธิการก็อาจเป็นปฏิกริยาป้อนกลับได้หรือการตอบโต้ทางอินเทอร์เน็ตก็เป็นปฏิกริยาป้อนกลับของสื่อสารมวลชนได้เช่นเดียวกันแต่ก็ไม่สามารถที่จะระบุได้ถึงลักษณะบุคลิกท่าทางของผู้ส่งสารได้เหมือนกับาสารแบบเผชิญหน้า

และจากแบบจำลองการสื่อสารเบื้องต้น จะเห็นว่าทุกๆส่วนมีความสำคัญเทียบเท่ากันทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นตัวผู้ส่งสาร ตัวผู้รับสาร ตัวสาร รวมทั้งปัจจัยป้อนกลับแต่ทั้งหมดจะไม่สามารถทำงานได้เลยหากปราศจากช่องทางในการสื่อสาร ที่จะนำพาข่าวสารจากผู้ส่งมาถึงผู้รับ และนำข่าวสารจากผู้รับที่เปลี่ยนสถานะเป็นผู้ส่งมาให้ผู้ส่งที่เปลี่ยนสถานะมาเป็นผู้รับสารซึ่งก็คือการป้อนกลับของข่าวสารนั่นเอง

เสถียรชัย เชยประทับ (2540:142-155) ได้กล่าวถึงช่องทางการสื่อสารทางการเมืองว่ามีความแตกต่างกันไปตามแต่ละระบบการเมืองและบริบทของสังคมนั้นๆ โดยเขาได้สรุปช่องทางการสื่อสารทางการเมืองออกเป็น 4 ช่องทางได้ดังนี้

1. ช่องทางการสื่อสารที่เป็นองค์กร ประกอบด้วยสถาบันทางการเมืองต่างๆ เช่น พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ระบบราชการ หรือกลุ่มมวลชนอื่นๆที่สามารถเชื่อมประชาชนเข้ากับผู้นำได้ ซึ่งองค์กรเหล่านี้อาจมีโครงสร้างที่ถาวรหรือกึ่งถาวรก็ได้และอาจไม่จำเป็นที่จะต้องทำหน้าที่ติดต่อกัน

2. ช่องทางการสื่อสารประเภทกลุ่ม ช่องทางการสื่อสารลักษณะนี้จะมีลักษณะถาวรแต่มีความเป็นสถาบันและแพร่หลายน้อยกว่า เช่น กลุ่มแม่บ้านทหารบก กลุ่มสมาคมศิษย์เก่า หรือกลุ่มภายในเพื่อนฝูง การสื่อสารภายในกลุ่มเช่นนี้จะมีความเป็นทางการน้อยกว่าการสื่อสารภายในองค์กร นอกจากนี้การสื่อสารภายในกลุ่ม ยังเป็นแหล่งของการแลกเปลี่ยนข่าวสารความคิดตลอดจนอิทธิพลซึ่งทำให้ส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจในทางการเมืองเกือบทุกชนิด ตั้งแต่ระดับต่ำสุดจนถึงสูงสุด

ข้อแตกต่างระหว่างองค์กรและกลุ่มจะเห็นได้ชัด ในระบบการเมืองเผด็จการ โดยที่ในประเทศเผด็จการนั้น ผู้นำมักจะพยายามไม่ให้มีการสื่อสารในรูปแบบของกลุ่มมากนัก เพราะว่ายากแก่การควบคุม และไม่สามารถกำหนดทิศทางการเมืองของตนเองได้ ผู้นำเหล่านี้จึงพยายามที่จะสลายการสื่อสารภายในกลุ่มและจัดตั้งเป็นการสื่อสารในแบบองค์กรแทน ในทางตรงกันข้ามในสังคมแบบประชาธิปไตยหรือสังคมเปิด จะมีการสื่อสารในกลุ่มมาก ทั้งกลุ่มเพื่อน กลุ่มครอบครัว ทั้งนี้เนื่องจากถือเป็นการเปิดกว้างและเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเปิดลักษณะนี้

3. ช่องทางการสื่อสารมวลชน ในปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่จะได้รับทราบข่าวสารตลอดจนการทำงานของระบบการเมืองจากสื่อมวลชน สื่อมวลชนทำให้ข่าวสารเดินทางไปได้มากกว่า ไกลกว่าและเร็วกว่าและสามารถทำให้ข่าวสารสาธารณะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ตลอดจนทำ

ให้การเผยแพร่ข่าวสารกลายเป็นกิจกรรมที่มีบทบาทในสังคม ประชาชนก็สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมือง โดยอาศัยสื่อมวลชน ประชาชนจะถูกเชื่อมเข้ากับสื่อมวลชน จากนั้นก็อาศัยข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนเพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองในลำดับต่อไปได้

4. ช่องทางการสื่อสารสำหรับการแสดงและรวบรวมผลประโยชน์ ช่องทางนี้จะไม่ถูกนำมาใช้ตลอดเวลา แต่จะใช้เฉพาะบางเวลาและเหตุการณ์ที่เหมาะสมเท่านั้น เช่น การออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งก็เท่ากับเป็นการสื่อว่าแต่ละคนต้องการผู้ใดเข้ามาเป็นตัวแทนของตน เมื่อการเลือกตั้งยุติลงช่องทางนี้ก็ยุติลงไปด้วย เราคงไม่สามารถบอกได้แน่ชัดว่าช่องทางพิเศษนี้มีอะไรบ้างแต่การเลือกตั้ง การเดินขบวนต่อต้าน การประท้วงหรือการแสดงประชาคมติ เหล่านี้ล้วนเป็นช่องทางพิเศษได้

จากช่องทางการสื่อสารทางการเมืองทั้ง 4 ประการนั้นเราอาจสรุปได้ 2 ประเภทใหญ่ๆได้ดังนี้

1. ช่องทางการสื่อสารที่เป็นสื่อบุคคล เป็นช่องทางที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบตัวต่อตัว แบบพบหน้าระหว่างบุคคลสองคนหรือมากกว่านั้น ช่องทางนี้สามารถจูงใจผู้รับสารได้ดีกว่าช่องทางที่เป็นสื่อมวลชน นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบสองทางที่สามารถโต้ตอบหรือมีปฏิกิริยาป้อนกลับได้ทันทีและยังสามารถจูงใจบุคคลให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติได้

2. ช่องทางการสื่อสารมวลชน ช่องทางนี้สามารถทำให้แหล่งสารที่อาจจะประกอบด้วยคนคนเดียวหรือหลายๆคนส่งไปยังผู้รับจำนวนมากซึ่งเปรียบแล้ว สื่อมวลชนก็เหมือนกับตัวกลางเชื่อมระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร สื่อมวลชนสามารถที่จะทำหน้าที่ต่างๆ ได้ดีสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายจำนวนมากได้ในเวลาอันรวดเร็วสามารถให้ความรู้และข่าวสารได้ดีและยังสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติพื้นฐานได้

ซึ่งจากที่กล่าวไปช่องทางการสื่อสารต่างๆเหล่านี้เป็นช่องทางการสื่อสารในอดีต แต่ในสังคมปัจจุบันนี้ ในยุคของสังคมข่าวสารข้อมูลมีความสำคัญกับชีวิตประจำวันของคนเราเป็นอย่างมาก ส่งผลให้ระบบการสื่อสารที่รวดเร็ว แม่นยำและเที่ยงตรง มีอิทธิพลต่อการเปิดรับสื่อของประชาชนเป็นอย่างมาก กล่าวคือในอดีตจากรายงานการศึกษาค้นคว้าวิจัยในเรื่องของช่องทางการสื่อสารจำนวนมาก ให้ความสำคัญกับช่องทางการสื่อสารทางสื่อมวลชนว่าเป็นช่องทางที่จะทำให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ทางการเมืองได้ดีที่สุด เนื่องจากว่าเป็นช่องทางการสื่อสารที่ผู้รับสารจะได้รับสารในเวลาเดียวกันในจำนวนมาก กับทั้งการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชนยังรวดเร็วทำให้ประชาชนมีการรับรู้ข่าวสารมากยิ่งขึ้น แต่ก็ยังไม่สามารถละเลยการสื่อสารในแบบพบปะตัวต่อตัว

ได้ซึ่งถือว่าเป็นช่องทางที่จะทำให้รูปแบบการสื่อสารสมบูรณ์ที่สุด คือ มีทั้งผู้ส่งสาร ผู้รับสาร ตัวสาร และปฏิกิริยาป้อนกลับ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในเรื่องของระยะทางและจำนวนที่จะสื่อสารกันในกลุ่มเล็กๆ หรือตัวต่อตัวเท่านั้นและหากมีการเปลี่ยนแปลงในเวลาและสถานที่แล้วก็อาจทำให้เกิดการบิดเบือนของข้อมูลข่าวสารได้

ในประเด็นของสื่อมวลชนกับกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง นั้น ระวีวรรณ ประกอบผล (2528:791-792, อ้างจากรุจิเรข รักวงษ์, 2540:60-62) กล่าวว่าในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงในประเทศกำลังพัฒนาและประเทศพัฒนาแล้ว บทบาทของสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นตัวการในกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองมีด้วยกัน 4 ประการ คือ

1. สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นตัวกำหนดสัญลักษณ์ หรือความหมายทางการเมืองซึ่งเริ่มต้นมาจากแหล่งของการเรียนรู้ทางการเมืองแหล่งอื่นๆ
2. ข้อมูลข่าวสารที่ถูกกำหนดโดยสื่อมวลชนนั้นจะถูกส่งต่อไปด้วยลักษณะของการสื่อสาร 2 ขั้นตอนกล่าวคือ จะมี “ผู้นำความคิดเห็น” นำสารจากสื่อมวลชนไปถ่ายทอดต่อยังผู้รับสารอื่นๆ
3. สื่อมวลชนมักทำหน้าที่ในการตอกย้ำความโน้มเอียงที่มีอยู่แล้วมากกว่าที่จะสร้างความโน้มเอียงทางการเมืองใหม่ให้กับบุคคล
4. สารจากสื่อมวลชนจะถูกรับและตีความในสภาพแวดล้อมเชิงสังคมและบริบททางสังคม ซึ่งจะมีผลต่อการให้ความหมายต่อสารหรืออาจกล่าวได้ว่าสภาพแวดล้อมทางสังคมย่อมมีผลต่อการรับและการให้ความหมายต่อสารทางการเมืองที่ถูกสื่อมวลชนส่งมา

เมื่อพิจารณาวิธีการสื่อสารที่สื่อมวลชนทำหน้าที่ถ่ายทอดสัญลักษณ์ หรือความหมายทางการเมืองโดยการกำหนดลำดับความสำคัญของข่าวสารที่น่าเสนอในลักษณะคัดเลือกข่าวที่จะรายงานสู่ผู้รับสารและการอาศัยรูปแบบที่จะให้ความสำคัญและน้ำหนักแก่ข่าวสารแตกต่างกัน เช่น หน้าที่ลง ขนาดพื้นที่พาดหัวข่าว ขนาดของตัวอักษร ภาษา ความถี่ในการนำเสนอข่าว เพราะฉะนั้น Walter Lippman จึงกล่าวว่า “การรายงานข่าวสารของสื่อมวลชนเปรียบเสมือนการสร้างมโนภาพภายนอกในสมองของผู้รับสารซึ่งอยู่ภายใต้ข้อตกลงว่าประชาชนจะต้องเปิดรับข่าวสารจากสื่อ” ขณะเดียวกัน Cohen ยังได้กล่าวสนับสนุนว่า “การคัดเลือกจัดลำดับข่าวสารของสื่อมวลชน จะเป็นดัชนีที่บอกว่าข่าวสารขณะนี้ควรจะคิดเกี่ยวกับอะไร” โดยเนื้อหาของข่าวสารที่สื่อมวลชนทำหน้าที่ถ่ายทอดสัญลักษณ์ หรือมีความหมายทางการเมืองอย่างไร ซึ่ง Schram ได้กล่าวสรุปบทบาทและหน้าที่สื่อมวลชนที่มีต่อสังคมไว้ว่าสื่อมวลชนจะทำหน้าที่เป็นผู้รายงานความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ในสังคมให้ความรู้ ถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมให้กับสมาชิกใหม่ สามารถสร้างสถานภาพ

ให้แก่เหตุการณ์หรือบุคคลได้ ให้ความบันเทิงรวมทั้งเป็นแหล่งกลางสำหรับเสนอข้อโต้แย้งต่อปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมและยังมีบทบาทต่อการแก้ไขความขัดแย้ง หรืออาจจะเป็นผู้ทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมได้เช่นกัน จากการที่สื่อมวลชนต่างๆสร้างมคิของประชาชนให้เกิดขึ้นในลักษณะที่แตกต่างกัน (ชาตรี รวีเจริญ, 2526:2)

ดังนั้น สื่อมวลชนจึงเป็นกลไกที่ทำหน้าที่รายงานข่าวสารข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น (fact) และเสนอความคิดเห็น (opinion) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบ โดยการตรวจสอบและควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ของส่วนต่างๆทั้งรัฐบาลและพรรคการเมืองมีการเปิดเผยทั้งการกระทำดีและไม่ดีให้สาธารณชนได้รับทราบ นอกจากนี้สื่อมวลชนยังมีหน้าที่ในการให้ข้อมูลรัฐบาล ข่าวสาร ทศนคติที่แตกต่างไปของรัฐบาลให้แก่ประชาชน ทั้งนี้ เพื่อที่จะให้ประชาชนได้นำไปพิจารณาตัดสินใจในประเด็นปัญหาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

Almond และ Verba ได้กล่าวไว้ว่า “ความรู้สึกมีความสามารถในการทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยซึ่งเป็นความรู้ทางการเมืองที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการปกครองแบบประชาธิปไตย” มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการมีข้อมูลข่าวสารที่เที่ยงตรงเกี่ยวกับประเด็นปัญหาและกระบวนการทางการเมือง ทั้งนี้เนื่องมาจากสมาชิกในสังคมต้องการฉันทามติ (Need for Consensus) และมีความต้องการที่จะติดต่อกัน (Need for Continuity) ในการเสริมสร้างงานข่าวสารทางสาธารณะ โดยผ่านการกระจายข่าวสารทางการเมือง

ดังนั้น สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้รับสาร อาจทำให้โอกาสที่ผู้รับสารจะเข้าถึงสื่อในการเปิดรับข่าวสารมีความแตกต่างกัน ความแตกต่างของลักษณะช่องทางการสื่อสารแต่ละชนิด จะให้การตอบสนองความต้องการที่แตกต่างกันตามไปด้วย เพราะฉะนั้น การศึกษาช่องทางการสื่อสารที่เป็นปัจจัยเชื่อมโยงการรับรู้ข่าวสารทางการเมือง ก็จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง ในแง่บทบาทและหน้าที่ของสื่อในการนำเสนอข่าวสารทางการเมืองผ่านช่องทางต่างๆได้

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันนี้ ได้เกิดช่องทางการสื่อสารในรูปแบบใหม่ โดยได้อาศัยความทันสมัยของเทคโนโลยีการสื่อสารคมนาคมผ่านทางระบบเครือข่ายที่ผสมผสานสื่อต่างๆเข้าด้วยกันจนกลายเป็น ช่องทางอินเทอร์เน็ต¹ อันเป็นนวัตกรรมใหม่ของระบบการสื่อสารที่นอกจากจะเป็นแหล่งของข่าวสารความรู้แล้ว ยังทำการสืบค้นหาข้อมูลต่างๆได้ทั่วโลก จนมีผู้เปรียบว่าเป็น “ห้องสมุดโลก” (World Library) แต่ว่าอินเทอร์เน็ตยังมีได้จำกัดเพียงแค่การค้นหาข้อมูล และความรู้อย่างเท่านั้นแต่ยังเป็นหน่วยการเรียนรู้ และช่องทางหนึ่งในการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล กลุ่ม

¹ เป็นรูปแบบช่องทางการสื่อสารในปัจจุบัน และในอนาคตที่เป็น “นวัตกรรม” (Innovation) โดยรวมเทคโนโลยีการสื่อสารขั้นสูงมาผสมผสานกันได้อย่างลงตัวระหว่าง คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์

องค์กรจนถึงระดับคณะรัฐบาล ในการพูดคุยกันเสมือนอยู่ในที่เดียวกัน แต่จริงๆแล้วอาจจะอยู่ไกลกันข้ามโลกได้ และลักษณะของเวลาและสถานที่ไม่สามารถทำให้ตัวสารเกิดการบิดเบือน เพราะเป็นระบบที่มีการป้อนกลับที่สมบูรณ์แบบ กล่าวคือผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ที่อาศัยช่องทางทางอินเทอร์เน็ตในการสื่อสารสามารถกลับไปสู่การสื่อสารแบบดั้งเดิม การสื่อสารพื้นฐานของมนุษย์ได้โดยไม่จำเป็นต้องอยู่ต่อหน้ากันเหมือนแต่ก่อน ซึ่งตรงส่วนนี้ถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของช่องทางการสื่อสารในสังคมปัจจุบัน

และจากช่องทางการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตซึ่งเป็นตัวเชื่อมที่สำคัญกับหน่วยในการเรียนรู้ทางการเมืองหน่วยใหม่ อย่างคอมพิวเตอร์-อินเทอร์เน็ตด้วยนั้น ได้ส่งผลให้หน่วยดังกล่าวทำหน้าที่ในการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครองมากขึ้นเพียงไรแก่ผู้ที่เปิดรับช่องทางอินเทอร์เน็ต และจะส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองของคนๆนั้นต่อไปในลักษณะของกระบวนการดังกล่าวนี้ เราสามารถที่จะศึกษาว่าบุคคลใดมีการเรียนรู้ทางการเมืองในระดับ หรือขั้นไหน ด้วยการอาศัยดัชนีหรือตัวชี้วัดที่สำคัญคือความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ทักษะคิดทางการเมือง และพฤติกรรมทางการเมืองซึ่งเป็นตัวชี้วัดตัวเดียวกันกับการวัด วัฒนธรรมทางการเมืองด้วย

2.3 การสื่อสารทางอินเทอร์เน็ต (Internet Communication)

ตามที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าอินเทอร์เน็ตนั้นมีความแตกต่างจากการสื่อสารในประเภทอื่นๆ ในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับ ปริมาณเนื้อหาที่น่าสนใจ ค่าใช้จ่ายในการใช้สื่อ รูปแบบของการนำเสนอและที่สำคัญคือ ทิศทางในการติดต่อสื่อสาร ที่เป็นแบบ 2 ทางระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ซึ่งเป็นจุดที่แตกต่างที่สำคัญประการหนึ่ง และอินเทอร์เน็ตยังมีบริการที่จะให้ผู้ใช้งานได้ใช้งานแตกต่างจากสื่อประเภทอื่น ดังนี้

การบริการด้านการสื่อสารและแลกเปลี่ยนไฟล์ข้อมูล : เป็นบริการซึ่งเกี่ยวข้องกับการติดต่อสื่อสารกันระหว่างผู้ใช้ การเข้าใช้งานเครื่องที่มีอยู่ห่างออกไป การขนถ่ายไฟล์และการแลกเปลี่ยนความเห็น หรือความรู้ระหว่างผู้ใช้ เช่น

- จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Mail หรือ E-Mail)² คือ จดหมายหรือข้อความที่ส่งถึงกันผ่านทางเครือข่ายคอมพิวเตอร์ โดยการนำจดหมายเปลี่ยนจากบรรทัดไปรษณีย์มาเป็นโปรแกรม

² E-mail หรือจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Mail) คือจดหมายหรือข้อความที่ส่งถึงกันผ่านทางเครือข่ายคอมพิวเตอร์ โดยการนำจดหมายเปลี่ยนจากบรรทัดไปรษณีย์มาเป็นโปรแกรม เปลี่ยนจากการใช้เส้นทางจราจรมาเป็นสายสื่อสาร ที่เชื่อมระหว่างเครือข่าย ซึ่งช่วยประหยัดทั้งเวลาและค่าใช้จ่าย

เปลี่ยนจากการใช้เส้นทางจราจรมาเป็นสายสื่อสารที่เชื่อมระหว่างเครือข่ายซึ่งช่วยให้ประหยัดทั้งเวลาและค่าใช้จ่าย

- การขนถ่ายไฟล์ (Ftp -Download) คือ ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสามารถถ่ายโอนข้อมูลจากเครือข่ายที่เปิดบริการสาธารณะให้ผู้ใช้งานนอกถ่ายโอนข้อมูลต่างๆ เช่นข่าวสารประจำวัน บทความ เกม หรือซอฟต์แวร์ต่างๆ เป็นต้น

- กระดานข่าว (Usenet) ยูสเน็ตเป็นที่รวมของกลุ่มข่าว หรือ นิวส์กรุป (Newsgroups) ซึ่งเป็นกลุ่มที่แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นในเรื่องต่างๆ โดยให้บริการข่าวสารในรูปแบบของ“กระดานข่าว” (Bulletin Board) ที่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสามารถเลือกเข้าเป็นสมาชิกในกระดานต่างๆเพื่ออ่านข่าวสารที่อยู่ภายใน สมาชิกในยูสเน็ตจะส่งข่าวสารในรูปแบบของบทความเข้าไปในเครือข่ายโดยแบ่งบทความออกเป็นกลุ่มๆ เช่น กลุ่มคอมพิวเตอร์ (Com.) กลุ่มวิทยาศาสตร์ (Sci.)หรือกลุ่มสังคมวิทยา (Soc.) เป็นต้น ซึ่งผู้อ่านสามารถเลือกอ่านและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือความรู้ตามกลุ่มที่ต้องการได้

- การพูดคุยออนไลน์ (Talk, Chat)³ เป็นบริการที่ช่วยให้ผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ต สามารถคุยได้ตอบกับผู้อื่นๆที่ต่อเข้ามาสู่อินเทอร์เน็ตในเวลาเดียวกัน โดยการพิมพ์ข้อความผ่านทางแป้นพิมพ์เสมือนการพูดคุยกันตามปกติ แต่จะเป็นการคุยผ่านทางเครื่องคอมพิวเตอร์โดยไม่ต้องจ่ายค่าโทรศัพท์ทางไกล

บริการค้นหาข้อมูล : อินเทอร์เน็ตช่วยให้ผู้ใช้สามารถค้นหาข้อมูลต่างๆที่ต้องการได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากว่าในอินเทอร์เน็ตมีเครื่องคอมพิวเตอร์ที่เชี่ยวชาญในด้านต่างๆจัดเก็บข้อมูลเพื่อเผยแพร่ไว้มากมายซึ่งสามารถช่วยให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในด้านการค้นหาข้อมูลได้มาก บริการเหล่านี้ เช่น

- Archie เป็นระบบการค้นหาแฟ้มข้อมูลที่พัฒนาขึ้นโดยนักศึกษาและผู้เชี่ยวชาญระบบเครือข่ายจากมหาวิทยาลัย McGill ประเทศแคนาดา อาร์ชีจะเป็นบริการสำหรับช่วยผู้ใช้ที่ทราบชื่อแฟ้มข้อมูลแต่ไม่ทราบว่าหาได้จากที่ใดเครื่องบริการอาร์ชีที่กระจายอยู่ทั่วโลกจะมีฐานข้อมูลชื่อแฟ้มต่างๆจากเครื่องที่มีบริการขนถ่ายข้อมูล Ftp สาธารณะเสมือนเป็นบรรณารักษ์ที่มีรายชื่อของหนังสือทั้งหมดที่อยู่ในห้องสมุด ซึ่งผู้ใช้จะได้รับแฟ้มข้อมูลที่ต้องการด้วยการใช้บริการ Ftp ในการขนถ่ายข้อมูลตามตำแหน่งที่อาร์ชีแจ้งให้ทราบ

³ การพูดคุยแบบออนไลน์นี้สามารถใส่โปรแกรม Talk สำหรับการคุยกันเพียง 2 คน หรือหากต้องการคุยกันเป็นกลุ่มหลายๆคนก็สามารถใส่โปรแกรม Chat หรือ IRC (Internet Relay Chat) ก็ได้

- WAIS (Wide Area Information Service) เป็นบริการค้นหาข้อมูลโดยการค้นจากเนื้อหาข้อมูลแทนการค้นหาตามรายชื่อของแฟ้มข้อมูล

- Gopher เป็นโปรแกรมประยุกต์ที่พัฒนาในมหาวิทยาลัย Minnesota เพื่อช่วยในการค้นหาข้อมูล โดยผ่านระบบเมนูตามลำดับชั้น การใช้โกเฟอร์นั้นเปรียบได้กับการเปิดเลือกรายการหนังสือในห้องสมุดที่จัดไว้เป็นหมวดหมู่ตามหัวข้อเรื่อง ซึ่งผู้ใช้สามารถค้นเรื่องที่ต้องการตามหัวข้อต่างๆที่แบ่งไว้และเมื่อเลือกหัวข้อแล้วก็จะปรากฏหัวข้อย่อยๆให้สามารถเลือกคลิกลงไปเรื่อยๆจนกว่าจะพบเรื่องที่ต้องการ

- Veronica (Very Easy Rodent-orient Net-wide Index to Computerized Archives) เป็นระบบช่วยค้นหาข้อมูลด้วยคำที่ต้องการ (Keyword) ที่พัฒนาโดยมหาวิทยาลัยเนวาด้า เป็นบริการที่ใช้งานกับโกเฟอร์ ซึ่งผู้ใช้ที่ทราบคำสำคัญที่ต้องการจะสามารถหาข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว

- Mailing List เป็นบริการรายชื่อเมลล์ เป็นระบบฐานข้อมูลที่เก็บที่อยู่จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ของกลุ่มผู้ใช้ซึ่งมีความสนใจในเรื่องเดียวกันไม่ว่าจะเป็นคอมพิวเตอร์ รถยนต์ เพลง การเมืองหรืออื่นๆ เพื่อให้กลุ่มคนเหล่านี้สามารถแลกเปลี่ยนข่าวสารที่สนใจผ่านระบบอีเมลล์ โดยจดหมายที่ส่งเข้าสู่ระบบบริการรายชื่อเมลล์จะถูกส่งไปยังรายชื่อทั้งหมดที่ได้ลงทะเบียนไว้ในระบบ บริการรายชื่อเมลล์ยังนิยมนำมาใช้ในการลงทะเบียนรายชื่อ เพื่อขอรับข่าวสารเพิ่มเติมจากเว็บไซต์ที่ผู้ใช้สนใจด้วย

- WWW. (World Wide Web) เป็นเครือข่ายของอินเทอร์เน็ตที่เกิดขึ้นในปี ค.ศ.1989 โดย Tim Berners Lee แห่งห้องปฏิบัติการวิจัยเชิร์น (CERN) ซึ่งเป็นห้องปฏิบัติการด้านฟิสิกส์ในเมืองเจนีวาประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ในระยะแรกเป็น โปรแกรมสำหรับการใช้งาน WWW. หรือ Web Browser จะมีการใช้งานในรูปแบบตัวอักษร (Text) จึงไม่ค่อยได้รับความนิยมมากนัก จนกระทั่งปี ค.ศ.1992 ได้เกิดโปรแกรม MOSAIC ซึ่งเป็นโปรแกรมสำหรับใช้งาน WWW. ในรูปแบบของกราฟฟิกจาก National Center for Supercomputing Application (NCSA) แห่งมหาวิทยาลัยอิลลินอยส์จึงทำให้ระบบเครือข่าย WWW. ได้รับความนิยมสูงสุดจนถึงปัจจุบัน

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจผลงานการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารทางการเมือง โดยเฉพาะการสื่อสารที่มีผลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองด้วยแล้ว ปรากฏว่ามีผู้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวไว้มากมาย แต่สำหรับเรื่องการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตนั้น มีผู้ศึกษาในบริบททางสังคม

ศาสตร์น้อยมาก แต่อย่างไรก็ตามก็ได้มีผู้วิจัยในเรื่องการสื่อสารทางการเมืองที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องที่ทำการศึกษา ซึ่งพอจะสรุปได้ดังต่อไปนี้

Schram, Willbur (1969) พบว่า ระดับการศึกษามีอิทธิพลต่อความสนใจข่าวสารการเมือง สำหรับรายได้จะมีอิทธิพลต่อความสนใจทางการเมืองเฉพาะในกลุ่มคนที่มีการศึกษาค่ำกว่าเท่านั้น กล่าวคือสำหรับคนที่มีการศึกษาสูงแล้ว ไม่ว่าจะอยู่ในอาชีพใดและมีฐานะทางเศรษฐกิจอย่างไร ความสนใจข่าวสารทางการเมืองจะไม่แตกต่างกัน ในกรณีของผู้มีการศึกษาค่ำ ผู้มีฐานะดี มีอาชีพที่ได้รับการยกย่องในสังคม จะเป็นผู้สนใจข่าวสารการเมืองมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาค่ำและมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำด้วย (อ้างจากกรุจิเรช รัทวงษ์, 2540:62)

Deutshmann (1971) ได้ทำการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบช่องสารมวลชนและช่องสารระหว่างบุคคลภายในประเทศโคลัมเบีย พบว่า ในประเทศกำลังพัฒนาการใช้ช่องสารสื่อบุคคลเป็นไปอย่างกว้างขวางในทุกชั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจ รวมทั้งชั้นความรู้ โดยเกือบไม่กล่าวถึงบทบาทของสื่อมวลชนเลย (อ้างจากเสถียร เชยประทับ, 2538:187)

Welsh (1975) ได้กล่าวถึงเรื่องการศึกษาการเมืองที่เกี่ยวกับแนวทางการสื่อสารว่า เป็นการศึกษถึงความสัมพันธ์ของการสื่อสารกับเป้าหมายของระบบผ่านบุคคล กลุ่ม องค์กร กลไกของรัฐบาลที่เป็นกระบวนการของการส่งผ่าน จึงควรมุ่งถึงสิ่งที่เรียกว่าช่องทางที่จะผ่านไปถึงตัวแสดงทางการเมืองภายใต้กระบวนการและกฎเกณฑ์เพราะระบบการเมืองก็เป็นเสมือนกลไกของสิ่งมีชีวิต ต้องมีการทำงานอย่างประสานสอดคล้องกัน โดยมีความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เรียกว่าระบบการเมือง เป็นสิ่งที่ประชาชนต้องการ สิ่งที่จะช่วยลดช่องว่างระหว่างการตอบสนองกับความต้องการ นั่นคือ การสื่อสารโดยผ่านช่องทางการสื่อสารที่รับทราบระบบปฏิกิริยาตอบสนองถึงสิ่งที่รัฐบาลได้กระทำลงไปและสื่อสารจากประชาชนสู่รัฐบาล

อำพล สิงห์โกวินทร์ และสวัสดิ์ กฤตราชนันทน์ (2516) ได้ทำการวิจัยเรื่องความตื่นตัวทางการเมืองกับการสื่อสาร พบว่า สื่อมวลชนประเภทวิทยุกระจายเสียง และหนังสือพิมพ์มีผลทำให้สามารถยกระดับความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของประชาชนในเขตชนบทได้ ผลของสื่อมวลชนปรากฏชัดมากในกลุ่มประชาชนที่มีการศึกษาระดับต่ำ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยยังพบว่า การสนทนาหรือการบอกเล่าของญาติพี่น้อง ตลอดจนเพื่อนบ้าน เป็นแหล่งข่าวสำคัญที่ช่วยสร้างความรู้ ความเข้าใจทางการเมืองด้วย (อ้างจากปัทมธร สมินทรปัญญา, 2541:25)

สายทิพย์ สุกดิพันธ์ (2524) ได้ทำการศึกษาเรื่องการเรียนรู้ทางการเมืองของเยาวชนไทย ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพฯ โดยเฉลี่ยมีระดับความสนใจทางการเมืองค่อนข้างต่ำ มีระดับความรู้เกี่ยวกับประสิทธิภาพทางการเมืองค่อนข้างสูง มีความไว้วางใจทางการเมืองในระดับปานกลาง
2. เพศ ไม่มีอิทธิพลต่อความสนใจทางการเมืองและระดับความรู้เกี่ยวกับประสิทธิภาพทางการเมือง แต่เพศมีอิทธิพลต่อความไว้วางใจทางการเมืองที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.5 โดยพบว่า นักเรียนชายมีระดับความไว้วางใจทางการเมืองสูงกว่านักเรียนหญิง
3. ระดับชั้นเรียนหรืออายุ มีอิทธิพลต่อความสนใจทางการเมือง ระดับความรู้เกี่ยวกับประสิทธิภาพทางการเมืองและความไว้วางใจทางการเมือง ตลอดจนความคิดเห็นต่อการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาล ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 โดยพบว่า ยิ่งเด็กมีชั้นเรียนสูงขึ้น มีความรู้เกี่ยวกับประสิทธิภาพทางการเมืองสูงขึ้นแต่จะมีความไว้วางใจทางการเมืองลดลงตามลำดับ
4. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ไม่มีอิทธิพลต่อความสนใจทางการเมืองและไว้วางใจทางการเมืองของนักเรียน ตลอดจนความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาล แต่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีความสัมพันธ์กับระดับความรู้เกี่ยวกับประสิทธิภาพทางการเมืองที่ระดับนัยสำคัญ

เสน่ห์ นนทะโชติ (2524) ได้ทำการศึกษาเรื่องการสื่อสารทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในชุมชนชนบทไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านวังคล้า อำเภอสว่าง จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า

1. ในด้านการสื่อสารทางการเมือง ประชาชนในชุมชนชนบทส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากการเปิดรับสื่อมวลชนมากกว่าการสื่อสารบุคคล
2. ประชาชนในชุมชนชนบทที่ได้รับข่าวสารทางการเมืองจากช่องทางการเปิดรับสื่อมวลชน จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงกว่า ผู้ที่ได้รับข่าวสารทางการเมืองจากช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคล
3. ประชาชนในชุมชนชนบทที่ได้รับข่าวสารทางการเมืองจากช่องทางการเปิดรับสื่อมวลชนจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ด้วยความสำเร็จของตัวเองมากกว่าผู้ที่ได้รับข่าวสารจากช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคล มีแนวโน้มที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะของการถูกชักจูง ระดมพลมากกว่าผู้ที่ได้รับข่าวสารทางการเมืองจากการเปิดรับสื่อมวลชน

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2526) ได้ทำการวิจัยข่าวสารการเมืองของคนไทย โดยได้ชี้ให้เห็นว่า สื่อมวลชนประเภทวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ เป็นสื่อที่หล่อหลอมความรู้สึกรักของประชาชนที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองเป็นอย่างมาก พบว่าคนไทยให้ความสนใจต่อข่าวสารจากวิทยุและโทรทัศน์มากกว่าสื่อประเภทอื่น รองลงมาคือ หนังสือพิมพ์ ส่วนการสนทนาในประเด็นการเมืองระหว่างการเปิดรับสื่อมวลชนและพิจารณาถึงอิทธิพลของปัจจัยต่างๆ ได้แก่ ที่อยู่ เพศ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือนที่มีต่อความสนใจในข่าวสารทางการเมือง ช่องทางการสื่อสารต่างๆ พบว่าระดับการศึกษาและรายได้มีอิทธิพลต่อความสนใจในข่าวสารทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยระดับทางการศึกษาเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสนใจข่าวสารทางการเมืองสูงสุด เมื่อพิจารณาค่าสหสัมพันธ์เฉพาะส่วน เปรียบเทียบกับความสัมพันธ์กับปัจจัยอื่น ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงมีแนวโน้มที่จะมีความสนใจต่อข่าวสารทางการเมืองจากวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และการสนทนาในประเด็นการเมืองสูงกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำกว่า ในด้านรายได้เมื่อพิจารณาถึงอิทธิพลของปัจจัยเหล่านี้ต่อความสนใจในข่าวสารทางการเมือง จากค่าสหสัมพันธ์เฉพาะส่วน พบว่าปัจจัยด้านรายได้มีความสัมพันธ์กับความสนใจข่าวสารทางการเมือง รองลงมาเป็นปัจจัยระดับการศึกษา โดยให้ความสนใจกับข่าวสารทางการเมืองจากวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และการสนทนาตามลำดับ โดยผู้ที่มียาได้สูงกว่ามีแนวโน้มที่จะติดตามข่าวสารทางการเมืองจากช่องทางการสื่อสารต่างๆ ในความถี่ที่สูงกว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า

โดยสรุปแล้ว ปรากฏว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลในการกำหนดความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในความรู้ข่าวสารทางการเมืองของคนไทยในชนบท ได้แก่ การศึกษา รายได้ และเพศ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. บุคคลที่มีระดับการศึกษาสูงกว่า มีแนวโน้มที่จะมีระดับข่าวสารทางการเมืองสูงกว่าบุคคลที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า
2. บุคคลผู้ที่มีรายได้สูงกว่า มีแนวโน้มที่จะมีระดับข่าวสารทางการเมืองสูงกว่าบุคคลที่มีระดับรายได้ต่ำกว่า
3. เพศชายมีแนวโน้มที่จะมีระดับข่าวสารทางการเมืองสูงกว่าเพศหญิง

รุจิเรข รักรวงษ์ (2540) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อการเรียนรู้ทางการเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีประชาชนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า

1. หนังสือพิมพ์มีบทบาทต่อการเรียนรู้ทางการเมืองของประชาชนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่น้อย คือ มีเพียงบางส่วนเท่านั้น
2. ปัจจัยทางด้านการศึกษาและอาชีพมีผลต่อการเปิดรับสื่อจากหนังสือพิมพ์
3. ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในระดับค่อนข้างสูง

ปัทมธร สมิทรปัญญา (2541) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการเปรียบเทียบช่องทางการสื่อสารทางการเมืองระหว่างประชาชนอำเภอเมืองและอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า

1. ประชาชนมีความสนใจในการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองในระดับปานกลางถึงสูงจากสื่อมวลชนทุกประเภท โดยโทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่ประชาชนทั้งสองกลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญและนิยมมากที่สุด รองลงมาคือหนังสือพิมพ์ วิทยุ และหนังสือนิตยสารการเมืองรายสัปดาห์ ตามลำดับ

2. ประชาชนทั้งสองกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการรับรู้ข่าวสารจากสื่อมวลชน แต่ส่งกลับข้อมูลข่าวสารผ่านผู้นำชุมชนและข้าราชการ

3. ปัจจัยสถานภาพทางสังคม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อการใช้ช่องทางการสื่อสารทางการเมือง กล่าวคือในส่วนของการรับรู้ เพศหญิง วัยหนุ่มสาว ผู้มีระดับการศึกษาต่ำ ให้ความสำคัญกับช่องทางผู้นำความคิดเห็นและผู้นำชุมชน ในด้านการส่งกลับของเพศหญิงในการแสดงความคิดเห็นด้วยวิธีการเขียน ส่วนผู้สูงอายุใช้ช่องทางตัวแทนพรรคและข้าราชการ ใช้การพูดแสดงความคิดเห็นและผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำให้ความสำคัญกับช่องทางผู้นำชุมชน ตัวแทนพรรค และข้าราชการในการส่งกลับความต้องการร้องทุกข์ ในขณะที่เพศชาย และผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงมีความต้องการเรียกร้องต่อรัฐบาลด้วยการชุมนุมประท้วงผ่านทางช่องทางสื่อมวลชน

4. ช่องทางการสื่อสารทางการเมืองของประชาชนในอำเภอเทิง มีความแตกต่างจากประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย กล่าวคือประชาชนกลุ่มตัวอย่างในอำเภอเทิงมีการรับรู้และให้ความเชื่อถือในทุกช่องทางการสื่อสารมากกว่าประชาชนกลุ่มตัวอย่างในอำเภอเมือง ส่วนในด้านการส่งกลับความคิดเห็นและความต้องการนั้น ประชาชนกลุ่มตัวอย่างในอำเภอเทิงให้ความสำคัญกับช่องทางสื่อบุคคล อันได้แก่ ผู้นำความคิดเห็น ผู้นำชุมชน ตัวแทนพรรคและข้าราชการ ในขณะที่ประชาชนอำเภอเมืองมีการรับรู้และเชื่อถือในช่องทางสื่อมวลชนมากที่สุด แต่ไม่ให้ความสำคัญกับการส่งกลับผ่านทางการสื่อสารต่างๆ เหมือนกับในกรณีของประชากรกลุ่มตัวอย่างในอำเภอเมือง

อรอำไพ โอศิริ (2541) ได้ทำการศึกษาเรื่องการเรียนรู้ทางการเมืองของชนชั้นกลาง : กรณีศึกษากลุ่มผู้ใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนบน ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มประชากรที่ทำการศึกษามีการเรียนรู้ทางการเมืองเป็นอย่างดี มีความสนใจในการมีส่วนร่วมทางการเมือง คิดตามความเป็นไปของเหตุการณ์บ้านเมือง สนใจนโยบายรัฐบาลอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ยังพบอีกว่า ความแตกต่างของ อายุ เพศ ระดับการศึกษา และอาชีพ มีผลต่อระดับการเรียนรู้ทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. กลุ่มชนชั้นกลางผู้ใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ในเขตภาคเหนือตอนบน มีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองเป็นอย่างดี เมื่อนำมาสัมพันธ์กับ เพศ การศึกษา อาชีพและรายได้
2. ครอบครัว กลุ่มเพื่อน ไม่ได้เป็นหน่วยในการเรียนรู้ที่สำคัญของชนชั้นกลาง ในขณะที่สื่อมวลชนมีผลต่อการเรียนรู้มากกว่า โดยเฉพาะสื่อประเภท โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และ วิทยุ
3. ชนชั้นกลางในเขตภาคเหนือตอนบนมีพฤติกรรม และมีความศรัทธาในเชิงบวกต่อระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย

สถุญ์รัฐ แฉงสมบุรณ์ (2542) ได้ทำการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างช่องทางการสื่อสารกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า

1. โทรทัศน์เป็นช่องทางการสื่อสารที่ประชาชนเลือกติดตามข่าวสารบ่อยครั้งที่สุด รองลงมาคือ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และนิตยสาร ตามลำดับ ส่วนช่องทางการสื่อสารที่เป็นตัวบุคคลพบว่า ผู้มีอาวุโสหรือผู้มีความรู้ในท้องถิ่นเป็นช่องทางที่ประชาชนติดตามบ่อยครั้งที่สุดรองลงมาคือ ผู้นำท้องถิ่นและข้าราชการ ตามลำดับ
2. ประชาชนในเขตอำเภอเมืองไม่เชื่อในช่องทางการสื่อสารใดเป็นพิเศษในการรับข่าวสาร ในขณะที่ประชาชนในเขตอำเภอจอมทองและแม่แจ่ม มีแนวโน้มที่จะเชื่อในช่องทางการสื่อสารที่เป็นตัวบุคคลมากกว่าสื่อมวลชน
3. ปัจจัยสถานภาพทางสังคม – เศรษฐกิจไม่มีความสัมพันธ์กับการรับข่าวสารทางการเมือง อย่างไรก็ดี ข่าวสารทางการเมืองมีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองเมื่อเปรียบเทียบใน 3 พื้นที่ ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในเขตอำเภอจอมทอง และแม่แจ่มมีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่สูงกว่าในอำเภอเมือง

ที่กล่าวไปข้างต้นเป็นงานวิจัยในส่วนของช่องทางการสื่อสารของสื่อมวลชน ซึ่งมีส่วนสำคัญในการเป็นกรอบความคิดในเรื่องช่องทางการสื่อสารกับการเรียนรู้ทางการเมืองของนักศึกษา แต่ในบทบาทของช่องทางการสื่อสารทางเครือข่าย-อินเทอร์เน็ตนั้นยังมีไม่มาก จากที่ได้ค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารข้อมูลผ่านทางเครือข่าย 3 ชุดในปี 2539 คือ

(1) วิทยานิพนธ์เรื่อง “กรณีศึกษาสถานภาพปัจจุบัน และแนวโน้มของระบบการสื่อสารข้อมูลผ่านระบบบีบีเอสในประเทศไทย” ของ นายพงศ์ชาติ วชิโรภาสกรณ์ ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(2) วิทยานิพนธ์เรื่อง “การใช้ระบบอินเทอร์เน็ตของนิสิตนักศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร” ของ นางสาวเรวดี คงสุภาพกุล ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(3) วิทยานิพนธ์เรื่อง “พฤติกรรมการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร และปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการยอมรับการสื่อสารเครือข่ายคอมพิวเตอร์ระบบอินเทอร์เน็ต ของผู้ใช้คอมพิวเตอร์ในเขตกรุงเทพมหานคร” ของ นางอำไพศรี โสประทุม ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

งานวิจัยทั้ง 3 ชุด นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงลักษณะของสื่อสมัยใหม่ สภาพการณ์และการพัฒนาการของสื่อดังกล่าวว่า เป็นสื่อสมัยใหม่ที่เข้ามาในประเทศไทยในรอบทศวรรษที่ผ่านมา โดยเริ่มจากกลุ่มผู้สนใจด้านคอมพิวเตอร์และสถาบันการศึกษา ยังเป็นงานวิจัยที่มีเป้าหมายศึกษาถึงมุมมองของผู้รับสารต่อการสื่อสารข้อมูลผ่านทางเครือข่าย ทั้งด้านความรู้ ความคิดและการใช้ประโยชน์ ข้อแตกต่างของงานวิจัยทั้งสามชุดคือกลุ่มประชากรผู้รับสารและวิธีการศึกษางานวิจัยทั้ง 3 ชุด ใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารผ่านเครือข่าย นอกจากนั้นงานวิจัยของพงศ์ชาติ วชิโรภาสกรณ์ และเรวดี คงสุภาพกุล ยังสอบถามฝ่ายผู้ให้บริการการสื่อสารผ่านทางเครือข่าย ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview) เพื่อให้ได้ภาพของการทำงานของระบบเครือข่าย สภาพการณ์ของเครือข่าย รวมทั้งเป็นการยืนยันผลที่ได้จากการสำรวจผู้ใช้บริการอีกด้วย

ผลการศึกษางานทั้งสามพบว่า มีข้อสรุปที่สอดคล้องกัน และยังสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการทางด้านการสื่อสารเพื่อพัฒนา ดังนี้คือ

1. ลักษณะทั่วไปของผู้ให้บริการการสื่อสารผ่านทางเครือข่าย จากงานวิจัยทั้งสามชุดแสดงให้เห็นว่าผู้ให้บริการการสื่อสารผ่านทางเครือข่าย เป็นผู้ที่มีความรู้ มีการศึกษา หรือเป็นผู้เชี่ยวชาญ อาจเรียกกลุ่มดังกล่าวว่า เป็นกลุ่มพวกชอบลองของใหม่ (Innovator) และพวกปรับเร็วส่วนแรก (Early Adopter) งานวิจัยของ พงศ์ชาติ ชี้ว่ากลุ่มผู้ใช้บริการบีบีเอสเป็นกลุ่มที่ค่อนข้างสนใจเรื่องคอมพิวเตอร์และมีความชำนาญด้านคอมพิวเตอร์เป็นพิเศษ หรืองานวิจัยของอำไพศรี ก็ยืนยันเช่นกันว่า ผู้ใช้บริการโดยส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 79.6 มีการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่าและจากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติในงานวิจัยขึ้นเดียวกันด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) ก็พบว่า ปัจจัยด้านการศึกษา มีความสัมพันธ์กับการยอมรับอินเทอร์เน็ต ในด้านของการช่วยพัฒนาในการทำงาน

ข้อค้นพบที่เกี่ยวกับลักษณะของผู้ใช้สื่อเครือข่ายดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของการสื่อสารนวัตกรรม ตามมุมมองของนักการสื่อสารพัฒนาการพบว่า กลุ่มคนที่เข้าถึงและยอมรับนวัตกรรมเป็นกลุ่มแรกจะเป็นบุคคลที่สนใจสิ่งใหม่ๆและมีการศึกษามากกว่าบุคคลโดยทั่วไป แต่จุดแตกต่างระหว่างงานวิจัยทั้งสามชุดนี้ กับแนวความคิดทฤษฎีทางด้านการสื่อสารพัฒนาการอยู่ตรงที่กลุ่มผู้ใช้บริการโดยรวมมีรายได้ค่อนข้างน้อย ซึ่งไม่ตรงกับแนวคิดที่ว่า ผู้รับนวัตกรรมจะเป็นคนชั้นนำ

และมีรายได้สูง แต่อย่างไรก็ตามจากการวิเคราะห์การหาความสัมพันธ์ทางสถิติด้วยวิธีการทดสอบความแปรปรวนโดยการวิเคราะห์ถ้อยแถลงไปในตัวแปรอื่นๆบางตัวแปรที่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้นวัตกรรม ก็สามารถยืนยันแนวคิดด้านนวัตกรรมได้ว่า มีความเกี่ยวข้องกับรายได้ของผู้ใช้บริการด้วย เช่นในงานวิจัยของอำไพศรี ยืนยันว่า รายได้ส่วนตัวต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับการใช้อินเตอร์เน็ตในอนาคตรวมถึงการวิจัยชุดเดียวกันยังแสดงให้เห็นว่าการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน เช่น การเป็นเจ้าของคอมพิวเตอร์มีความสัมพันธ์กับความถ้อยแถลงในการใช้

การพัฒนาในการทำงานและความต้องการใช้อินเตอร์เน็ต ซึ่งก็ใกล้เคียงกันกับงานของเรวดี ที่ได้ผลสอดคล้องกันว่า การมีคอมพิวเตอร์เป็นของตัวเองของนิสิตนักศึกษาทำให้มีโอกาสใช้ระบบมากกว่า อย่างไรก็ตามเมื่อศึกษาถึงปริมาณการใช้งานภายในช่วงหนึ่งเดือนกลับพบผลการวิจัยที่ขัดแย้งกัน กล่าวคือไม่มีความสัมพันธ์กัน นั่นก็หมายถึงทั้งผู้ที่ไม่มีและมีคอมพิวเตอร์ต่างมีปริมาณการใช้งานใกล้เคียงกัน ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าผู้ที่ไม่มีคอมพิวเตอร์สามารถใช้งานได้ในศูนย์บริการของทางมหาวิทยาลัย ซึ่งถือเป็นตัวแปรสำคัญอีกประการหนึ่งที่ไม่สามารถมองข้ามไปได้

2. พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ผลการวิจัยพบว่า ผู้ใช้บริการจะรับรู้เรื่องราวการใช้บริการการสื่อสารผ่านทางเครือข่ายจากกลุ่มเพื่อนเป็นอันดับแรก ต่อจากนั้นจึงจะเป็นจากสื่อสารมวลชน และสื่อเฉพาะกิจตามลำดับ ซึ่งก็ยืนยันแนวความคิดที่ว่า สื่อบุคคลจะเป็นแหล่งข้อมูลที่มีผลต่อการนำเสนอเรื่องราวของนวัตกรรมได้ดีกว่าสื่อสารมวลชน ตัวอย่างเช่นงานวิจัยของเรวดีแสดงให้เห็นว่า การขอมือ Account ของนิสิตนักศึกษาเกิดจากการแนะนำของกลุ่มเพื่อนเป็นอันดับแรก และงานวิจัยของอำไพศรี ได้ผลสนับสนุนว่า สื่อบุคคลมีผลต่อการยอมรับอินเตอร์เน็ตมากกว่าสื่อมวลชนและสื่อเฉพาะกิจ โดยงานวิจัยดังกล่าวได้พิสูจน์สมมุติฐานด้วยการใช้สถิติทดสอบค่าความแปรปรวนได้ว่า กลุ่มตัวอย่างที่เปิดรับข่าวสารจากสื่อบุคคลเป็นประจำจะมีความถ้อยแถลงในการทำงาน ความจำเป็นและการใช้อินเตอร์เน็ตมาช่วยพัฒนาในการทำงานมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่เปิดรับข่าวสารจากสื่อบุคคลน้อยครั้ง นอกจากนี้งานวิจัยของเรวดี ยังพบข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า การใช้บริการการสื่อสารผ่านทางเครือข่ายส่วนใหญ่เป็นการใช้งานในโปรแกรม Talk หรือ IRC เพื่อพูดคุยสนทนากับเพื่อน ซึ่งเป็นการยืนยันว่า แม้ว่าจะเป็นการสื่อสารที่ผ่านนวัตกรรมแบบใหม่ล่าสุด เช่น อินเทอร์เน็ต แต่ทว่าผู้ให้บริการส่วนใหญ่ยังคงคำนึงถึงการสื่อสารระหว่างบุคคลที่อิงอยู่กับรูปแบบการพูดคุยอยู่

3. สาเหตุของการใช้งานการสื่อสารผ่านทางเครือข่ายของกลุ่มตัวอย่าง จากงานวิจัยพบว่า ผู้ใช้บริการคำนึงถึงประโยชน์ด้านต่างๆที่ได้รับจากการสื่อสารผ่านทางเครือข่าย เช่นมีความสะดวก รวดเร็วได้รับความรู้ต่างๆซึ่งก็ตรงตามแนวคิดทางด้านการยอมรับนวัตกรรมที่มุ่งเน้นว่าเมื่อบุคคล

สามารถเปรียบเทียบถึงประโยชน์ของนวัตกรรม เมื่อลักษณะและประโยชน์ของนวัตกรรมสอดคล้องกับสภาพของตัวเอง การเข้าใจถึงประโยชน์ของนวัตกรรมนั้นๆหรือนวัตกรรมนั้นไม่มีความยุ่งยากซับซ้อน สามารถนำไปใช้ได้ดี ก็ย่อมเกิดการยอมรับนวัตกรรม ตัวอย่างเช่น งานวิจัยของพงศ์ชาติ กลุ่มตัวอย่างทั้งผู้ให้บริการและผู้ให้บริการยืนยันว่าผู้ให้บริการเห็นความสำคัญของบีบีเอส โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้บริการประเภทดาวน์โหลดโปรแกรมต่างๆจากเครือข่ายบีบีเอส และงานวิจัยของอำไพศรี ก็สอดคล้องกัน โดยวัดจากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติด้วยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation) พบว่า คุณลักษณะที่โดดเด่นของอินเทอร์เน็ต เช่นความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบกับการสื่อสารอื่นๆ (Relative Advantage) ประโยชน์ที่ได้รับ ความเหมาะสมสอดคล้องกับการงาน (Compatibility) และความทันสมัย (Modernity) ส่งผลให้เกิดการยอมรับคือ ความถี่ในการใช้ การเห็นความสำคัญ ความเหมาะสมในการเผยแพร่สู่สังคมไทย ความจำเป็นในการสื่อสาร การพัฒนาการงาน และความต้องการใช้ในอนาคต นอกจากนั้นงานวิจัยของอำไพศรี ได้พยายามวัดตัวแปรเรื่องความทันสมัยของบุคคลตามแนวความคิดของ Rogers เช่น เรื่องแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motivation) ความมุ่งหวังในการประกอบอาชีพ (Occupation Aspiration) ความพร้อมในการเปลี่ยนแปลง (Innovativeness) และการเข้าใจบทบาทของผู้อื่น (Empathy) ว่ามีความสัมพันธ์กับการยอมรับอินเทอร์เน็ตหรือไม่อย่างไร จากการทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ พบว่า มีเพียงแค่ตัวแปรเดียวคือ ถ้าบุคคลมีความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงสูง ก็ย่อมมีผลต่อการยอมรับอินเทอร์เน็ตในแง่ของระยะเวลาในการตัดสินใจใช้และความถี่ที่ใช้ ผลการวิจัยโดยรวมดังกล่าวอาจจะนำมาตีความได้ว่า ในขณะที่การสื่อสารสมัยใหม่เช่น อินเทอร์เน็ตนั้นมีลักษณะที่มุ่งใช้งาน เช่นการนำมาปรับปรุงการทำงานหรือการประกอบอาชีพให้ดีขึ้น หากทว่ากลุ่มผู้ให้บริการสื่อสารสมัยใหม่ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างนั้นยังมีการเลือกใช้งานในมิติที่มุ่งเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

4. ปัญหาที่พบระหว่างการใช้งานการสื่อสารผ่านเครือข่าย ผู้ใช้งานและผู้ให้บริการเห็นพ้องต้องกันว่า ไม่ได้เกิดจากปัญหาด้านความยุ่งยากของการใช้งาน เหตุผลหนึ่งสืบเนื่องมาจากการสื่อสารผ่านทางเครือข่ายเป็นระบบการทำงานที่ค่อนข้างง่ายไม่สลับซับซ้อน และเนื่องจากผู้ใช้งานโดยรวมเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจทางด้านคอมพิวเตอร์และโปรแกรมต่างๆ ทั้งจากการเรียนการสอนทางมหาวิทยาลัย การฝึกอบรมและที่สำคัญก็คือ การสอบถามจากกลุ่มเพื่อน ทำให้ปัญหาดังกล่าวหมดไป ด้วยเหตุนี้ปัญหาที่ผู้ใช้งานและผู้ให้บริการระบุว่าเป็นปัญหาสำคัญจึงเกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องระบบ ทั้งทางด้านการติดต่อเข้าระบบที่ค่อนข้างยาก เนื่องจากการทำงานการสื่อสารผ่านทางเครือข่าย นอกจากการเข้าไปใช้งานที่สถาบันหรือศูนย์ให้บริการยังเป็นรูปแบบของการนั่งทำงานอยู่ที่บ้านผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์ และทางโมเด็มที่จะแปลงสัญญาณจากเครื่องคอมพิวเตอร์

ของตนเองสู่ศูนย์ให้บริการผ่านสายโทรศัพท์ ดังนั้นปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ คู่สายสัญญาณที่ต่อโทรศัพท์เข้าไปไม่เพียงพอ ยิ่งกว่านั้นก็คือปัญหาสายหลุดระหว่างการติดต่อสื่อสาร อันเป็นผลจากระบบโทรศัพท์ สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาสำคัญของผู้ใช้บริการ (สรุปจากบทความเรื่อง “ประมวลวิทยานิพนธ์ เรื่องการสื่อสารผ่านเครือข่าย : อินเทอร์เน็ต” ของ กำจร หลุยยะพงศ์, 2540:115-123)

มณฑิรา อินทขสาร และดวงกมล ขาติประเสริฐ ศึกษาเรื่อง “การอ่านข่าวจากหนังสือพิมพ์และหนังสือพิมพ์ออนไลน์ : ศึกษาเปรียบเทียบปริมาณข้อมูลที่ได้อ่าน ความจำ และความพึงพอใจของผู้อ่าน” ซึ่งเป็นการศึกษาพฤติกรรมการอ่านข่าวและการรับรู้ของผู้อ่านจากการอ่านหนังสือพิมพ์และหนังสือพิมพ์ออนไลน์ครั้งนี้ เป็นการศึกษาในแง่ของผู้รับสารหรือผู้อ่านโดยตรง โดยดูว่าประเภทและรูปแบบการนำเสนอข่าวสารของสื่อที่แตกต่างกันมีส่วนในการกำหนดกระบวนการรับรู้ข้อมูลของผู้อ่านในปริมาณข้อมูลที่ได้อ่าน ความจำ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรับรู้ถึงความเป็นสาร (Message) ของสื่อแต่ละประเภทและแต่ละรูปแบบอย่างแท้จริงโดยใช้ข่าวสารชุดเดียวกันในการทดลอง แต่แตกต่างกันในรูปแบบการนำเสนอข่าวสาร ความแตกต่างที่พบในงานวิจัย พบว่า มีความแตกต่างในด้านปริมาณของข่าวสารที่อ่าน ความลึกของข่าวสารที่อ่าน ตลอดจนการจดจำข้อมูลที่น่าสนใจในข่าวที่อ่าน ผลการทดลองแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่อ่านหนังสือพิมพ์ออนไลน์ จะอ่านข่าวได้หลายชิ้นมากกว่าแต่เมื่อเปรียบเทียบระดับความลึกแล้ว ผู้อ่านหนังสือพิมพ์จะอ่านได้ลึกกว่าในส่วนของความจำนั้น พบว่า ผู้อ่านข่าวจากหนังสือพิมพ์ออนไลน์แต่ละข่าวไม่ลึกเท่าผู้ที่อ่านข่าวจากหนังสือพิมพ์ แต่ก็สามารถจดจำเนื้อหาข่าวต่อชิ้นได้มากกว่า ทั้งในด้านปริมาณและความถูกต้องของข้อมูลที่จดจำได้และที่จดจำได้ถูกต้องตามข้อเท็จจริง (เรื่องเดียวกัน, หน้า 171)

ส่วนในทางปฏิบัติงานสื่ออื่น ผลการทดลองชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่นำเสนอข่าวผ่านหนังสือพิมพ์ออนไลน์นั้น จำเป็นต้องเขียนข่าวโดยให้ความสำคัญกับการเรียงลำดับเนื้อหาข่าวมากขึ้น และการเขียนข่าวจะต้องกระชับมากขึ้น เพราะผู้อ่านจะไม่อ่านข่าวที่ยาวมาก แต่ถ้าสามารถนำเสนอให้ผู้อ่านอ่านได้แล้ว ผู้อ่านจะจดจำข้อมูลในข่าวได้มากกว่าที่จดจำได้จากการอ่านข่าวหนังสือพิมพ์ และในด้านความนิยมหนังสือพิมพ์ออนไลน์นั้น เนื่องจากผู้อ่านให้ความสำคัญกับความทันสมัยของข่าว รูปภาพและกราฟิก ตลอดจนการอ่านข่าวที่ตรงกับความสนใจของตน จึงเป็นไปได้ว่าหนังสือพิมพ์ออนไลน์จะได้รับความนิยมแพร่หลายมากในอนาคต เนื่องจากคุณลักษณะทั้ง 3 ประการนี้เป็นข้อได้เปรียบของหนังสือพิมพ์ออนไลน์และยังไม่มีเวลาปิดค้นฉบับที่ตายตัว ทำให้สามารถปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยได้ตลอดเวลา มีรูปภาพและกราฟิกที่มีสีสันสวยงาม และหลากหลายรูปแบบตลอดจนเอื้อให้ผู้อ่านเลือกอ่านข่าวตามความสนใจของตนมากกว่า

ความนิยมของหนังสือพิมพ์ออนไลน์ที่เพิ่มขึ้นเป็นผลมาจากคุณลักษณะเด่นอื่นๆของสื่อด้วย หนังสือพิมพ์ออนไลน์เอื้อให้ผู้อ่านสามารถค้นหาข้อมูลที่ต้องการได้ง่าย (Searchability) โดยการใส่คำหรือข้อความสำคัญ (keywords) ลงไป แล้วคอมพิวเตอร์จะทำหน้าที่หาข้อมูลที่ต้องการให้เอง และหนังสือพิมพ์ออนไลน์ยังเป็นสิ่งที่เอื้อต่อการสื่อสาร 2 ทางด้วยนั่นคือผู้อ่านสามารถติดต่อกับกองบรรณาธิการได้โดยตรง และยังสามารถติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ใช้บริการออนไลน์ด้วยกันได้อีกโดยการใช้ E-Mail นอกจากนี้หากมีข่าวด่วนเข้ามา ผู้ที่กำลังใช้บริการของหนังสือพิมพ์ออนไลน์อยู่ก็จะสามารถรับรู้ข่าวด่วนนั้นได้ทันทีเหมือนกับการรับข่าวด่วนจากทางวิทยุและโทรทัศน์ในปัจจุบัน

และสุดท้ายเป็นบทความจากหนังสือพิมพ์กรุงเพทริก (2542:2) ในบทความ“กาแฟคำ” ที่กล่าวถึงการเมืองออนไลน์ ว่า บิล คลินตัน ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาใช้อินเตอร์เน็ตเพื่อ“ประชุมชาวบ้าน” หรือที่เรียกว่า Town Meeting ที่เป็นกลยุทธ์การเข้าถึงประชาชนของผู้บริหาร โดยก่อนหน้านั้น ประธานาธิบดี แฟรงกลิน รูสเวลท์ ได้ใช้สื่อทางวิทยุพูดคุยกับประชาชนผ่านรายการวิทยุเป็นประจำ อย่างน้อยอาทิตย์ละครั้งหรือบ่อยกว่าหากมีเรื่องจะต้องทำความเข้าใจกับชาวบ้านทั่วไป โดยมีการเรียกรายการวิทยุที่ประธานาธิบดีพูดคุยอย่างกันเองกับประชาชนว่า Fireside Chat ซึ่งเป็นวิธีการเข้าถึงพลเมืองทั่วไปที่ได้ผล เนื่องจากสามารถสร้างบรรยากาศของการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ และชาวบ้านคาดหวังว่าถ้ามีเรื่องเปิดใจ ผู้นำของเขาจะมาพูดคุยทางวิทยุให้ได้รับรู้

ส่วนอดีตประธานาธิบดี จอห์น เอฟ. เคนเนดี ใช้“การแถลงข่าวสดผ่านทีวี” หรือ Live Press Conference เป็นกลไกสื่อไปถึงประชาชนทางบ้าน เป็นการตอบคำถามของนักข่าวสดๆและตอบได้ซื่อตรงว่าที่รัฐบาลถูกกระทำอย่างตรงไปตรงมา วิธีการใช้ทีวีเป็นสื่อกลางเพื่อบอกข่าวคราวจากทำเนียบขาวไปถึงชาวบ้านของเคนเนดี ได้ผลทางการเมืองมากเพราะเขาเป็นนักแสดงและนักพูดที่เก่ง

แต่ในปัจจุบันนี้ บิล คลินตัน ได้ใช้อินเตอร์เน็ตเพื่อสร้างประวัติศาสตร์ใหม่อีกฉากหนึ่งในการสื่อสารกับประชาชน โดยตอบคำถามที่มาจากทาง E-Mail และตอบได้ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ทางวาจา ที่แปลงเสียงเป็นข้อความตอบกลับไปถึงผู้ถามอย่างรวดเร็วโดยโปรแกรม Voice Recognition Software ซึ่งในปัจจุบันเทคโนโลยีทางอินเตอร์เน็ตในสหรัฐอเมริกา มีบทบาทและพลังสำคัญทางการเมืองต่อคนอเมริกันมาก เช่นการใช้อินเตอร์เน็ตในการหาเสียง เพื่อระดมทุนในการรณรงค์หาเสียง และกระจายข่าวคราวจากผู้สมัครรับเลือกตั้งไปถึงประชาชนจนกลายเป็นการเมืองออนไลน์ (Online Politics)

ในสังคมไทยปัจจุบันนี้ จะเห็นได้โดยทั่วไปว่าสื่ออินเทอร์เน็ตได้เข้ามามีบทบาท และอิทธิพลในกรดำรงชีวิตประจำวันของเราอย่างมาก ซึ่งในหลายๆอย่างนั้น คนบางกลุ่มอาจจะไม่ได้ติดต่อ หรือมีปฏิสัมพันธ์กับทางสื่ออินเทอร์เน็ตโดยตรง แต่ในทางอ้อมนั้นทุกคนจะเข้ามาใช้สื่อและถูกสื่อใช้ตลอดเวลา เช่น ประชาชนที่ไปทำบัตรประจำตัวประชาชนหรือขอข้อมูลประวัติส่วนตัว ตอนนี้องค์กรการปกครองได้มีการให้บริการทำบัตรประชาชนด้วยคอมพิวเตอร์ โดยมีการออนไลน์ทั่วประเทศ และยังมีบริการสืบค้นข้อมูลทะเบียนราษฎรทางระบบออนไลน์ซึ่งให้บริการอยู่ที่ห้องปกครองที่ทำการจังหวัดทุกจังหวัดอีกด้วย แม้แต่คนที่อยู่ในเรือนจำก็ยังสามารถฝากขังระยะไกลผ่านทางจอภาพด้วยระบบวิดีโอคอนเฟอเรนซ์ (Digital Video Conference) ซึ่งเริ่มใช้แล้วที่เรือนจำจังหวัดตาก และศาลจังหวัดตากยังได้พัฒนาระบบดังกล่าวเพื่อให้ประทุนระยะทางไกลผ่านทางจอภาพร่วมกับศาลจังหวัดนครราชสีมาแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวด้วย